

היהודים במהפכות הונגריה 1918/1919 (ב) *

עליית הקומוניסטים

בחודש אוקטובר 1918 עוד לא הייתה מפלגה קומוניסטית בהונגריה. ראשיתה במחנות שבויי המלחמה ברוסיה. במלחמת המאסטיזאנים בסיביר השתתפו 95,000–100 הונגרים שחלקם קיבלו את תורת לג'ין בצורה יסודית או ששזתו יותר, אחרים ראו במהפיכה את הדרך לשוב לביתם. במחנות השבויים קמה מנהיגות ומתוכננת עלו Kun Bela, Szamuely Tibor, Rudnyanszky A. תוך זמן קצר נבחר קן לוועד המהפכני הבינלאומי של שבויי המלחמה. השתתף בקרבות בסביבות מוסקבה ובתוכה קשר קשרים עם הצמרת הבולשביקית. קן בלה היה בן למשפחה יהודית. אביו היה נוטריון בכפר בטרנאנסילבאניה. סוציאליסט מנעוריו. לאחר נסיונות בעתונות בערי השדה ואף בבירה חזר קן לטרנאנסילבאניה וכפקיד בקופת-חולים הפועלית עסק בהצלחה באירגון המפלגה הסוציאליסטית. עוד ב־1908 אמר ש"רק מטורפים או פושעים יכולים לאהוב את המשטר הקאפיטאליסטי".⁵⁵ מהשבי חזר ב־16.11.1918 בשם בודי כשהוא בן 33, כדי לעודד תסיסה מהפכנית בהונגריה ולהקים שם משטר בולשביסטי. יחד איתו חזר סמואלי סיבור, אף הוא חייל בחזית הרוסית וצעיר בשמונה שנים מקון. אביו היה בעל אחוזה. עם פרוץ המלחמה, התנדב לגדוד הפרשים אך לא נתקבל בגלל מום בגב. מהשבי התנדב לצבא האדום והצטיין בדיכוי מרידה במחנה אסירים של קצינים לבנים. גם סמואלי היה יהודי.

הוועד המרכזי הראשון (20.11.1918) של המפלגה הקומוניסטית ההונגרית היה מורכב מנציגי שבויי המלחמה, מהאופוזיציה השמאלית של הסוציאלי-דמוקראטים שפרשה ממפלגתה, ומקבוצה של סוציאליסטים מהפכניים שכללה אנשים מחוג גלילאי. נציגיהם של שבויי המלחמה היו: Kun Béla, Por Ernő, Rabinovits Jozsef, Seidler Ernő, Szamuely Tibor, Jancsik Ferenc, Vantus Karoly (חמישה הראשונים יהודים), נציגי השמאל הסוציאלי-דמוקראטי: Ede, Fiedler Rezső, Hirosik Lajos (ארבעת הראשונים יהודים), מהסוציאליסטים המהפכניים Korvin Otto — יהודי ר Mikulak Jozsef — לא יהודי. 10 יהודים מתוך 16 חברי הוועד.

המפלגה התחילה להתארגן כאמצעים צנועים. נשכר מועדון, הוחל בפירסום כרוזים. ב־7.12 נוסד ה"Vörös Újság" (העתון האדום) שזכה לפופולאריות רבה תוך ימים מספר. התעמולה פנתה בעיקר אל החיילים המשוחררים והפליטים שהציפו את הבירה. אל מתוורו העבודה שמספרם גבר והלך, הקומוניסטים הציגו תביעות קיצוניות בענייני שכר, דירות, אספקה, דרשו שהמדינה תדאג לחלוקת מצרכים צודקת.

בידי הממשלה הייתה שליטה רבה על המנגנון הכלכלי שכבר היה בפיקוח המדינה עוד בימי המלחמה. הקומוניסטים תבעו פעולה מיידית, הלאמת בתי-התורשה, הבנקים, האדמות וחברות המניות. קן וחבריו דגלו בגלוי בהפלת המשטר הקאפיטאליסטי. ב־10.12 התקף ה"עתון האדום" את הממשלה בחריפות. איים עליה בספרו על הצלחתן של פעולות ישירות

* חלקו הראשון של המאמר דן ביהודי הונגריה במלחמת העולם הראשונה ובמהפכת קארולי.

בטרידות בקסקטינים ושיחורם של אסירים. "הצעירים נתפסים להלך רוח של שימוש בכה ולמיסטיציזם משיחי. הלומפנפרולטריאט מופיע ומאיים. המשטר הישן קורס וגשון בין התיאבון הבהמי של ההמון לבין הלוטות טראנסצנדנטלים של נער אידיאליסטי".³⁹ עתה מפנים הקומוניסטים את תעמולתם נגד הסוציאליזם ומוקראים ומחשידים את מנהיגיהם בפשרנות ובגידה.⁴⁰ מהחיל תהליך של קיטוב בשורות המפלגה. האגף הימני סבור כי טרם נוצרה האפשרות להקים משטר סוציאליסטי בהונגריה. באראמי כותב: "רצון טוב וקוניונקט טורה אינם מספיקים לבניין הסוציאליזם. דווקא המארכסיסטים אינם צריכים להאמין שמדינה שטרם הגיעה לשלב הקאפיטאליזם הבורגני, יכולה להפוך ע"י קפיצת דרך וללא כל שלבי ביניים כלכליים, למדינת סוציאליסטית".⁴¹ לכן דגלו הוא וחבריו בחיזוק האגף הבורגני של הממשלה, היו מוכנים לעבור לאופוזיציה קונסטרוקטיבית כדי לסייע לבורגנות הראדיקאלית לבצע את המהפיכה שלה. את הפקידים הראשונים ראו בחיזוק האגף המקצועי והשתמשו מאחריות מדינית כוללת. השמאל, שבלטו בו האינטלקטואלים (רובם יהודים) נטה לראדיקאליזם מעשי. התחרה בקומוניסטים אך גם היה מוכן להסתדר איתם. לדעתם, ראויים היו הפועלים לשלטון על מנת לתחזק בו בכל מחיר — עם או בלי בחירות.

בינתיים תחמיר המצב בבירה. חיילים משוחררים ומחשירי עבודה הפנימו, התווכחו — ואף שדדו מחסנים. גברו ההתקפות הקומוניסטיות על חסרים הסוציאליזם ומוקראים ועל ראשי האיגודים המקצועיים והמנגנון — והסכנה למלחמת אחים בתוך תנועת הפועלים — נראתה בשער. הממשלה אסרה את הופעת ה"עתון האדם". כתגובה על כך הפגינו הקומוניסטים לסני "קול העם", היומון הסוציאליזם ומוקראים. התקיפו את בניין המערכת והדפוס. ב־22.2, לאחר הפגנה זו, נאסרו בלה קון והתנהגות הקומוניסטית כולה. קון הוכה במשטרה ועונה עיניים קשים אך התנהג בגבריות אצילה" (יאסי). למחרת, בלחץ ההמונים שהפגינו ברחובות והאסיפות בבתי-החרושת, ניתנו לקון ולחבריו — 26 במספר — תנאים מיוחדים בכלאם שאיפשרו את המשך הפעולה המהפכנית. הנסיונות של מהפיכה שכנגד שנכשלו, עוד הגבירו את הסיספאסיה לקומוניסטים. גם בין חברי האיגודים המקצועיים ניכרה תמיכה גוברת בקומוניסטים. ב־20.3 נמסרה איגרת דיפלומטית שניה ע"י Vyx בשם צבאות ההסכמה, בה נדרשה הממשלה ההונגרית לפנות שטחים נוספים. Vyx הוסיף בע"פ שקווי התיחום החדשים יסומנו בעתיד כגבולות קבע. הקו עבר מערכה, ל־ Szeged, Hodmezövásárhely, Debrecén, Gyoma בותרו גם על שטחים בעלי אוכלוסיה הונגרית. האיגרת היתה בעלת אופי אולטימאטיבי ובמידה שלא התקבל עליה תשובה חיובית עד ה־21.3, איימה ההסכמה בפתיחת מלחמה על הונגריה. קארולי דחה את התביעה, בישיבת הממשלה אמר שהאוריינסאציה על המערב נכשלה תחוצה ממשלה שתוכה באמון הפועלים, תתכונן למלחמה אפשרית ותוכה בתמיכת המורה (ברית"ט). הוא הציע שהממשלה תתפטר והוא יסגה ממשלה סוציאליזם ומוקראים שתכרות ברית עם הקומוניסטים.

באותן שעות ממש — וקארולי לא ידע על כך — הסתיים בהצלחה מרימ שניהלו נציגי הסוציאליזם ומוקראים הקומוניסטים. על איחוד מלא של שתי המפלגות ועל הקמת ממשלה מועצתית. ביום ה־20.3 בשעה 5 אחה"צ, תפסו הקומוניסטים עמדות קרב וכיוונו תותחים לעבר בית הממשלה, במקרה שזו היתה מתנגדת לשלטון החדש. הממשלה המשיכה בדיוניה וכלל לא ידעה על המתרחש בחוץ. בשעה 7 — בלחץ הסוציאליזם ומוקראים ואחרים מיועציה, שעמדו תחת השפעת הקומוניסטים, חתם קארולי על איגרת התפטרות ועל "מסירת

השלטון לפרולטריון, שכן, עיקר רצונו היה למנוע שפיכת דמים. האיגרת נוסחה ע"י קארי פאל שטיהר לפרסמה בעתונות — כדי למנוע מקארולי "שיקול נוסף".

ראקושי מאתיאם, בנאום המניגוריה שלו בפני שופטיו ב־1935, מתאר את השתלשלות המאורעות כך: „איגרת Vjx עמדה לגזול מחצית שטחה של הונגריה. ממשלת קארולי לא מצאה דרך אחרת מאשר למסור את השלטון לסוציאל-דמוקראטים. קארולי ויתר, השרים הבורגנים היו כל כך גבערים בענייני הפרעלים עד כי לא ידעו כי מרכיהם כבר עברו לקומר ניסטים. הם מסרו את השלטון לממשלת סוציאל-דמוקראטית אשר לא נהנתה מאמון ההמונים וכך גלש השלטון לידי הפרולטריון”¹. גם אצל גאראמי, שלא הסכים להצטרף לממשלה החדשה ואף עזב את המפלגה הסוציאל-דמוקראטית, מצוייה ראייה לכך: „אינני מבין אותך, אמר לי קארולי, אילו הייתי סוציאל-דמוקראט לא היה קשה לי לעשות את הצעד הנוסף הזה לקראת הקומוניסטים”². ל. ביזוני כתב בספרו „על 134 ימי הבולשביזם בהונגריה”³: „הסיבות לנפילת ממשלת קארולי היו — (1) קארולי לא השיג תנאים טובים אצל ההסכמה (2) פליטי השטחים הכבושים ע"י כוחות ההסכמה הציפו את הבירה. (3) הייצור נפסק — למעשה הוכרזו אמברגו על הונגריה ולא היה דלק ולא חומרי גלם. (4) אספקה לא הגיעה מהכפר לבירה. (5) לא היתה לממשלה זרוע צבאית. גם גארבאי שנדור, הנשיא הראשון של השלטון המרעצתי, כותב: „כוחות ההסכמה רוצות לכתף שלום אימפריאליסטי, להרוס את הכלכלה, לגרום לזרימה של רכבות לבירה, מה שהמערב מנע מאיתנו מקווים אנו לקבל מתמורת”⁴. ובלה קון כותב: „האולטימטום של כוחות ההסכמה ביקש למסור את הונגריה האוליגארכית הרומנית — העם ההונגרי ענה בהכרזת הדיקטטורה הפרולטאית”⁵. לנין מציין: „הבורגנות ההונגרית מסרה את השלטון ללא התנגדות מוויינת, לא כמו קרונסקי... זו דוגמא של מהפיכה כמעט ללא קורבנות. ללא דמים... הסובייט ההונגרי הוא טוב יותר מזה הרוסי, שהופיע כאנטי-פטריוטי, ואילו בהונגריה הכירה גם הבורגנות בכך שרק הסובייט מסוגל לנהל מלחמה פאטריוטית נגד כוחות ההסכמה”⁶.

הורכבה ממשלה מועצתית בראשותו של גארבאי שנדור, כשהשליש האמיתי הוא קון שכיחן בתפקיד של שר החוץ. בממשלה היו 26 שרים ותת-שרים מבין פעילי הקומוניסטים, הסוציאל-דמוקראטים השמאליים וכמה בלתי תלויים. מבין 26 השרים לא היו יהודים: ראש הממשלה — Garbai S., שר החקלאות — Csizmadia Sandor ותת-שרים — Haubich Jozsef (מסחר), Bajaki P. (תחבורה), Olah Daniel (תעשייה), Szabo Oreszt (נציג הרוותנים), מוצאו לא התברר לי, אך כל יתר השרים ותת-השרים, 20 במספר, היו ממוצא יהודי. הם איישו את כל התפקידים המרכזיים: קון בלה (חץ), Kunfi Zsigmon (השכלה), Landler Jenö (פנים), Varga Jenö (כספים), Pogany Jozsef (בסחר), Erdelyi Mor (אספקה), Ronai Z. (משפטים), Böhm V. (סוציאליזציה), ובכל יתר התפקידים — Illés Arthur, Székely Béla, Lukács György, Rákosi Mátyás, Ládai István, Kálmár Henrik, Szántó Béla, Szamuelyi Tibor, László Jenö, Hamburger Jenö, Vágo Béla, Rudas László.

השינויים בתרכובת הממשלה היו תדירים, ההשפעה הממשית לא תמיד היתה בידי השרים. לדוגמה, Alpáry Gyula היה ממלא מקומו של קון ותפקידו היה חשוב משל שרים רבים. ההכרעות החשובות היו בידי כמה שרים קומוניסטים וקון בתוכם, שלמעשה ריכזו בידיו שלטון דיקטטורי.

גל אהדה ליוזה את השלטון המרעצתי בשבועות הראשונים. לא הפועלים בלבד, אלא גם שכבות הוציר-בורגניות והבורגנות, סברו שהקומונה תשליט צדק, תחסל את העוני ותפתור את כל בעיותיה של הנגריה. רבים מיהרו להצהיר על נאמנותם. שוב נתן הסרוויליזם את אותותיו. העתונות היתה מוכנה לשרת את האדונים החדשים כפי ששרתה את טיסת ואת קארולי, כל עוד היו חזקים. האינטליגנציה חמכה תמיכה צעקנית וקיצונית ביותר כדי להבליט את נאמנותה — ולתברע בתמורה משרות טובות.

הבעייה הראשונה של השלטון המרעצתי, של הקומונה, היתה בעיית הקאדרים. אנשים בעלי שיעור קומה ובעלי הכרה ברורה היו רק כ־50–60, ומספרם של אלה שהבינו וקיבלו את קווי המפלגה, אולי כ־5000. בראשם עמדה קבוצה קטנה אך בעלת אמונה והיא השליטה את רצונה. לנין חשש שהתפתחות המאורעות תהיה כה מהירה עד שהתודעה הפוליטית לא תצליח להדביק אותה. קבוצה מנהיגה זו פעלה מתוך מניעים אידיאליסטיים כשהיא מאמינה בצדקת דרכה והכרחיותה גם מבחינה לאומית והנגרית וגם מבחינה פועלית ב־לאומיות. פעולות הממשלה נקבעו בסידה רבה מתוך תקווה ש... מתוך שבועות מספר תהיה כל אירופה אחוזה להבות ומתוך להבות אלה תעלה הדיקטטורה הפרולטרית באוסטריה, בבאואריה, באירופה כולה. הם קיוו לעזרה צבאית סובייטית מהירה... "יבוא הפרולטרין למודי המלחמה, צבא אחים של רבבות... יתאחדו נא שני צבאותינו, ומכאן, מאדסתנו המשוחררת יתחיל מצעד החופש העולמי."¹ המונה בסובייט-כל-אירופי קיבלה מדי פעם עידוד מידיעות שנתקבלו על מרידות העתידות לפרוץ במרכז אירופה בתאריך מסוים ומהתקדמות הצבא האדום. חלק מההנהגה ראו באוריינטאציה על בריה"מ ועל הפרולטרין האירופאי — „ריאל-פוליטיקה“ תכליתית ביותר, היתה בהנהגה גם קבוצה בעלת אמונה מיסית משיחית. הם היו מוכנים להקריב את הפרולטרין ההונגרי כדי להגן על המהפכה הרוסית והיו מוכנים גם להילחם עד הכחדה האחרון, אך הללו היו המיעוט.

שלטון הקומונה ארך 133 יום. החדש הראשון היה מוקדש לנסיגות הסוציאליזאציה — כשהתנויות, עסקים גדולים, התעשייה, הבנקים, חברות הביטוח, האדמה — הולאמו והועמדו תחת פיקוח ציבורי וניהלו אותם ועדי עובדים וממונים ממשלתיים. הוכרו על חובת עבודה, הכנסית הופרדה מהמדינה, הונהג חוק לימוד חנם, הוקמו אירגוני נוער, נשים ושל אטנים שהפכניים. האחוזות הגדולות חויבו לשלם שכר יומי גבוה לפועלים החקלאיים — התוכנית הייתה להפוך אותם לקואופרטיבים של יצרנים ולא לחלק אותם, וזאת על מנת למנוע יצירת מעמד איכרים ועיר.

עד סוף אפריל נמשך הקו הפאציפיסטי של קארולי במדיניות החוץ. בראשית מאי החל גיוס גדול לצבא האדום ההונגרי ותקופה של קרבות נגד הצבא הציכי והרומני שקיבל סיוע מצבאות ההסכמה. המאמץ המלחמתי תבע הנהגת משמעת עבודה בענפי הייצור השונים, פיקוח חמור על חומרי הגלם והגבלות בחופש האישי, בתי-חרושת אמנם היו כבעלות ציבורית אך לא הופעלו ביעילות, בגלל מחזלים אירגוניים בעבודה, חוסר דלק וחומרי גלם וקשיים בתחבורה.

למרות הקשיים בחזית לא קיבלה הממשלה, בחודש יוני, את תנאי השלום של כוחות ההסכמה, ואילו בחודש יולי הוחמר המצב עד כי היה צורך להתחיל בנסיגה. הניגודים הפנימיים תהריפו, צבאות רומניים עלו על בודאפשט ובראשית אוגוסט נפלה הקומונה.

כדי להבין משמעותה של הקומונה יש צורך בהערכה מאוזנת. *Sine ira et studio*, ראשי הקומונה לא היו מפלצות, סאדיסטים שהתענגו על סבל עמם. הם לא היו מבצעים

של „תוכנית זקני ציון“ כפי שלא היו מוסרים להכעיס שהתנקשו בדרך בעמם היהודי והביאו עליו את אסון הטרור הלבן. הם לא היו מושחתים או הרפתקנים חסרי מצפון ולא כנופיות זדים. אך באותה מידה גם לא היו המשיח הגרואל מכל סבל והמביא מלכות שמיים עלי אדמות, צדק ואושר לכל. הם פעלו בתחום המדיני ויש למדוד אותם בקנה מידה המתאים לתחום זה. אפשר להשוות את המשטר שהקימו למשטר שקדם להם ולזה שבא אחריהם ולזה שבין סיסה להורטי ואז המונח הקומונה לא הוזה קודרת כל-כך. הם ניסו לדאוג לטובת עמם יותר ממשטרים אחרים ונסלו לעצמם פחות משליטים במשטרים אחרים. הם דיכאו, ניצלו וסיכנו את ארצם פחות מאחרים. אם כי דגלו במהפכה אלימה הפסו את השלטון בלי קרבות רחוב ובלי מלחמת אזרחים, ע"י תעמולה, תמריצים, הפגנות, לחץ — דיא באמצעים פוליטיים. אפילו אם הירבו לדבר על הצורך בטרור והשמיצו איזמים באסיפות וכתבו דברי הפחדה בכרזים ובכתונים — המעשים עצמם היו פחות חסורים. יכולים היו להגיד: „בשמדובר ברעיונה, כמת מאות גוויות, ערכם אפס“⁶. הנכון שחלק מהמנהיגות הפוליטית חשב שלסען המהפכה סותר וכל האמצעים כשרים. למען מטרה זאת. „אינני מבדיל בין מוסרי ולא מוסרי — השאלה אם זה מועיל לפרולטריון“⁷.

מקורות ענייניים פחות או יותר, אומדים את מספר הקורבנות של הטרור האדום ב-100—160 — ולפי מקורות ענייניים ביותר לא עולה המספר על 400, כולל התנגשויות עם קבוצות מודדים מזוינות, פסקידין, על מעשי שוד וכיוצא של פרשעים וגילויים, על עריקה וכו'. הקומוניסטים מסרו את השלטון כאשר מפלתם נראתה בלתי-נמנעת ומכלי מעשי נקם באויביהם או היערכות לקרב אחרון וקורבנות שווא. רבים מהם גילו גבורה אישית בזמן המהפכה ולאחריה. קורבין אוסר, שעונה עד מות בזמן הטרור הלבן, אמר לאחיו: „אם הגיעו עוד פעם לשלטון השכחו את אשר עוללו לי“.

המפלגה הקומוניסטית עלתה על גלי הקומוניזם המהפכנית שנוצרה כתוצאה של מפלה במלחמה, חוסר מוצא של שלום סביר והתפוררות המשטר הישן. הקומוניסטים עוררו תקוות משיחיות התבטיחו הבטחות שלא יכלו לעמוד בהן. חשבו ליצור עובדות בכוח רצונם ולהכניע את המציאות בהכל פיהם. כשזה לא עזר ניסו להקים מנגנון שלטוני ביורוקראטי והחלו להשתמש באמצעי טרור, בכל מקום ראו „ריאקציונים המסתתרים באפלה“, איבה ושנאת-הנוולת באר במקום החכמה והאחרונה. הריאקציה הרימה ראש. האמברגו חנק את הכלכלה, הייצור ירד, הכסף איבד את ערכו, הרעב הלך וגבר. האספקה לצבא והחת לקויה ורבו ההשתמשות והבגידה. צבאות תאוב עלו על הבירה והמשטר התמוטט. מנהיגי הקומונה — בחלקם יצאו לאמריגראציה בתקווה שעוד ישובו ויחזירו גם את משטרם ובחלקם האחר נשארו במחתרת ורבים מהם נפלו קורבן לנקמותם האכזרית של אבירי הטרור הלבן, בודדים התאבדו. הקומונה קמה באווירה של התלהבות ונפלה מתוך יאוש קדר.

אם הפוליטיקה היא „אמנות האפשרי“ הרי שמהיגי הקומונה היו פוליטיקאים גרועים. פחות מדי גמישים ומאוחר מדי הבינו שהקרב אבוד. בנוקשות זו לא היו שונים מסיסה במלחמת העולם הראשונה ומהממשלה ההונגרית של מלחמת העולם השנייה. יאסי וגאראמי טענים בזכרונותיהם — שאילו קיבלו בחודש יוני את הצעות ההסדר של קלמנט, אולי יכלו להחזיק מעמד — ואילו בהם סבור שההלפתו של קון באיש אחר היה התנאי להסדר.

מנקודת ראות סוציאליסטית יש הפוסלים את כיבוש השלטון ע"י קבוצה קטנה של קושרים שאין עומדת מאחוריה מפלגה שנתגבשה במאבק, במבואר למחודת משנת 1946

של הספר „באש שתי מהפכות“ כותב בהם: „מפלגתו של קון בלה חסרה את הסבל המחשל, ללא קורבנות וללא אידיאולוגיה מגובשת, ללא הכנה אירגונית, טרצאת המפלגה שלטון ברחוב ללא בעלים — ונוטלת אותו כמעט בחיסה חדשה“. בהמשך סיעונו, שנכתב בעת שלטונו של ראקושי, כשקון בלה הרשמין כסוטה בוכריניסטי: „אין לראות בלי הסתייגות את המפלגה ההונגרית של היום, כיורשת חוקית של מפלגת קון“. הקיימת רציפות היסטורית? האם היתה הקומונה הרפתקה שלא השאירה עקבות בתנועת הפועלים ההונגרית ובתרדעת העם? אמת, הקומונה דוכאה, ניסו למחוק את זיכרה ולהשכיחה, אך בשנות ה־20 ובשנות ה־30 היתה בהונגריה מחתרת ש„התחשלה בסבל“ ורבים ממנהיגיה זכו לחזור לשלטון בשנות ה־40.

המשטר המרעצתי בהונגריה היה חלש, בפעולותיו שרר חוסר הוודאות, שיטשוש בין אמת ודמיון, בין ההכרזות לבין העובדות הגשמיים. במרכז נתקבלו החלטות — על סוציאליזאציה, על רפורמה בחינוך, על הבטחת זכויות לנשים — והן נשארו תלויות באוויר, לא היה מי שיגשימן, מי שיפקח על ביצוען, מי שיתאימן לתנאים המקומיים. האשליה העצמית של הגיבורים הראשיים הדהימה מדי פעם את אנשי הדרג השני, נוצר עולם של צללים בו שימשו בערכוביה המיסות והרצאות, בשעת עליית הקומונה נישאו מנהיגיה על כפיים — בגפילתה נשארו עוזבים ובודדים, כולם ניצרו חוצנם ממנה, שכחו שהיו פעילים בשעת שלטונה — אמרו וזכרו רק אחת בלבד — חלקם המכריע של היהודים בקומונה.

היהודים בקומונה ההונגרית

אין כל נוסחה שחסיביר חלקם הגדול של היהודים בשלטון הקומונה ההונגרית, כאן היתה גם רציפות בתהליך הסתערוותם של היהודים על עמדות המפתח של התברה ההונגרית וגם הצטלבות מקרית של נסיבות היסטוריות, פרט לאנטישמיות, מעשים ניסו לתת הסבר כולל לעובדה שבה רבים היו היהודים בהנהגת הקומוניסטים, אחד מהם הוא יאסי, לאחר תיאור הרליטיביוס המוסרי של המנהיגים, שגרסו כי „למען המהפכה מותר הכל“, הוא כותב: „טיפוס זה של קומוניסט רוטז על כך ש־95% מהמנהיגות היתה ממרצא יהודי, אין ספק שטיפוס ראציונאלי ומוראלי זה דומה דמיון כולס לטיפוס המרעצע של היהודי ההיסטורי, אוסייני לשני הטיפוסים — תתרחקות מהי היצר, מהסבע, חוסר מסורת, שגוען היעוד המשידי, אי־הסובלנות לגבי אחרים, מאסריאליזם תועלתני מצד אחד ומצד שני מיסטיציזם המנותק מהחיים, ללא ספק ניתנה כאן הזדמנות ראשונה ליהדות לפתח את כוחותיה ושאיפותיה באופן חופשי וללא מחסומים, במסגרת של תנועה היסטורית עולמית, אך מוטעית היא לגמרי התפיסה הריאקציונית שהבולשביזם הוא פשוט המצאה יהודית.

תאמת היא שהיהדות הביאה איתה פרדיספוזיציה מיוחדת להיטמע במיזוג זה של מהפכה עם מלכות שטיים קומוניסטית, בהונגריה היו היהודים מופרדים יותר מבמערב והתבוללו פחות, נשתמרו יחסים פיאודאליים של ניגוד בין הכפר לגישו של העיר, ההונגרי ממוצא טוראני, בטימטוטו וסירבולו הגזעי, שקוסתו הונמכה עוד יותר עיי דיכוי פיאודלי וניצול ספסרי, לא התאים לקבלת רעיונות המערב, את הרעיונות האלה הביאה בעיקר היהדות ההונגרית, שמילאה תפקיד גדול, לא רק בתנועה הבולשביקית אלא בכל התנועות, הכלכליות, הרעיוניות והחברתיות ובמיוחד בשטחים שהיו סגורים בפניה לפני כן, גם בתקלות היו היהודים בעלי אחוזות גדולות ומנהלי אחוזות — וכך בעתונות, בפלייטיקה.

בספרות, באמנות — עד כי אפשר היה לקבל רושם ש־90% מתושבי הארץ הם יהודים ולא אחר זעום בלבד. יאסי הותקף חריפות ע"י מבקרים יהודים בעלי גישה אפולוגטית ליהדות אך גם ללא גישה כזו, ספק הוא אם הסברו, שהוא ערבוב של גזענות, סוציולוגיה שטחית וקורטוב של אמת פסיכולוגית, יצמוד בפני הביקורת.

במאמרו „במורד האסימילציה“ אשר בקובץ „מאבק למען היהדות“¹¹ כותב יוסף שנפלד שהונגריה נתנה ליהודים שיווי זכויות „כיהודים“ ולא דרשה מהם המורה זאת ויתור על האני היהודי, חרבתם היתה למלא אחר הדרישות המוצגות בפני האזרח, אך היהודי לא הבין זאת, הוא רצה להיות מאדיארי גזעי ואפילו התנצר כשחרגיש ביחס שונה כלפיו, הוא שינה את הטאקטיקה: הסיר את אפודת הפאר של התלבושת הלאומית, השליך מאחורי גבו את סיסמאות הקרב של השוביניזם המאדיארי ולפתע נעשה אורח העולם, ראדיקאלי, חופשי וחלוץ לכל רעיון שבאופנה, כדי לפתור את בעייתו הלאומית הפך לאינטרנאציונאליסט, אם לא יהיו לאומים לא תהיה אפליה, חוסר התודעה הלאומית היהודית הטילוהו לזרועות הסוציאליזם, ה„בונים החופשיים“ וכו', לפי תפיסה זו באו היהודים כדי לפתור את בעיותיהם, להשתחרר מלאומיותם הגורמת לאפליה — ואילו יאסי רואה אותם כאנשים הרוצים לפתור בדרך משיחית את בעיות העולם כולו, שנפלד מנסה לסתור את ה„סיפור על התפקיד המשיחי של היהדות“, במאמרו „המתמרדים עם הדיקטטורה“ הוא כותב: „כעוד שהציונים נשארו רחוקים מהדיקטטורה התחילו המתבוללים, שגדלו בבורגנים חסרי אידיאלים, לשרת אותה מהיום למחר... היום לקחו את ביתו, את גיירות הערך שלו, את חנותו, והוא כבר חשב להתאבד — ולסחרת הוא הפך קומוניסט נלהב, אם כי בלבו הוא מצפה לנפילת הדיקטטורה כיהודי המצפה לשלדת הכוכבים הראשונים במוצאי יום הכיפורים“, המחבר כותב: „המרת דת לקומוניזם, כמו לנצרות — אין לתת בה אמון“, כאן מובן המדובר כאלה שהצטרפו, נסחפו והסתגלו ולא במהפכנים של ממש, גאראמי טרען בספרו¹² שבין המנהיגים הקומוניסטיים ישנם רבים שלא הצליחו במקום אחר (אפילו לא אצל הסוציאליזמוקראטים) בשל חוסר שורשיותם או נפסלו בשל עבירות מוסריות או קלות דעתם, והוא מביא כדוגמה את קרן בלה ואת וארגה יאנו.

הניסוק של קומפאנואציה מופיע אצל מתבררים רבים הכותבים על סמאולי, שהיה בעל־מום, על האואש, שהיה חולה שחפת וכו'.

היהודים שבקבוצה הסנהיגת הגיעו לעמדתם זו בדרך חשבי או בדרך עסקנות מפלגתית סוציאליזמוקראטית או ע"י פעולתם הספרותית והתועמלנית, ברוסיה היו בתי־ספר לפעילים מפלגתיים מבין השבריים, אם היה ניסוק יהודי להשתתף בהם היה זה כתגובה על האנטישמיות של הקצינים ההונגריים ומה שראו ברוסיה: ריאקציה, שוביניזם, ואנטישמיות מרוכים זה בזה, עם שובם להונגריה עמדה לזכותם לא רק ההשכלה המהפכנית שרכשו, אלא גם נסיון מה, הם כבר ידעו מה זה ממשר סובייטי, ברוסיה היתה התקופה הזאת, 1919/18, תקופת הזוהר של סמיכות אינטרסים יהודיים וסוציאליסטיים, קרוב לוודאי שגם עובדה זו השפיעה עליהם.

במפלגה הסוציאליזמוקראטית עמדו בראש השמאל אינטלקטואלים יהודים, הם נטו להרחבת הפעולה המקצועית בכיוון הפוליטי, בגמר המלחמה, עם הרדיקאליזאציה של המפלגה עלה משקלם לעומת עסקני האגודות המקצועיות, כשמפלגתם התאחדה עם הקומוניסטים היו הם המייצגים את המפלגה, כי להם קל היה יותר להסתגל לנוסח העבודה

ולסגנון חדש. לצמרת הספלה הקומוניסטית הצטרפו גם אנשי חוג „גלילאי“ לשעבר, אינטלקטואלים בעלי רמה יהודים ברובה. העתונות שקיבלה את תכתיבי המשטר היתה רובה בידי יהודים ונציגיה המובהקים הגיעו לעמדות חשובות כתורמלנים ומארגנים. כאמור, היתה שכבה מנהיגה זו מצומצמת מאוד ואם אחוז היהודים בה היה גבוה, הרי במספרים אבסור לוחיים המדובר ב־200–300 איש. אך גם בדרג השני היה מספר היהודים גדול לא פחות. למפלגה הקומוניסטית הצעירה לא היו אנשי מנגנון מספיקים כדי לנהל את המדינה. היהודים, בעלי הכושר האירגוני ובעלי היכולת להתמצא בסיטואציה החדשה, תפסו מקומם של הפקידים — ה„גנרלים“ שעזבו את העבודה מרצונם הם או פוטרו בשל חוסר התאמה. בעיותיה הראשונות של הקומונה היו: (1) חידוש הייצור, ובראש ובראשונה לצרכים צבאיים; (2) הבטחת אספקה לבירה; (3) עשיית נפשות למשטר החדש. תעשיינים, מתנדבים, סוחרים, מרילים יהודיים נשארו במקומותיהם. הם הפכו מבעלים לעובדים או לממונים — והבטיחו לעצמם כרטיס מזון, דירה, הכנסה צנועה, ואף שמרו על רכושם לשעבר. בניגוד לדעה הרווחת, לא סבלו הסוחרים היהודיים מתחרמת החנויות. על כך מעיד שר האספקה ארדלי: „לתנונים הבטחתי תמורה במחיר והגן אך הרחקתי לכת בשמירה על האינטרסים של התנונים הקטנים. הוריתי שבעלי התנויות יישארו במקומותיהם, ינהלו את התנויותיהם לפי הדפוסים החדשים על מנת שכאשר יוחזרו להם החנויות, שלא יאבדו את הקשר עם חוג הקונים הוותיק“.¹¹ המסחר נשאר בידי יהודים. מפעלי התעשייה נהלו ע״י ממונים בעלי כושר אירגוני רדע מקצועי — רובם יהודים. המשטר היה מעוניין בכוחות מינהל בעלי יוזמה, אינטליגנציה מקצועית — והיהודים סיפקו כוחות אלה. רובם היו בלתי ספוגניים ששירתו את המשטר בעבודתם בתחומם הם.

בתוך ההתארגנות החפזה ואי־הסדר עלו אנשים שונים לתפקידים בעלי חשיבות בדרך מקרית למדי. בין אותם אנשים מקריים היו הרפתקנים, ורופי כבוד, תמימים ופחדנים שרצו להסתדר במקום בטוח, וגם יהודים רבים, וכמובן ששכבה זו, שפעלה בעיקר בתחום הכלכלה, היתה שונה מהפעילים הפוליטיים בעלי התכרה. המשטר המועצתי נוהל ע״י אנשים מהשכבה הבינונית. קטן היה בהם חלקם של פרעלי ייצור והאיכרות לא היתה מיוצגת כלל. בהונגריה, שכבת הביניים הבלתי שמרנית היתה כמעט זהה עם היהדות. מסלילן היהודים ההונגריים השתייכו 600–650 אלף לשכבה זו. מספר המאדארים באותה שכבה לא היה גדול יותר. היה זה ⅓ של היהדות ואחוז קטן של תאוכלוסיה המאדאריית.

אפשר לשאול אם מספרם הגדול של היהודים בתפקידים פוליטיים ומנהליים היקנה „אופי יהודי לקומונה“? יש טוענים שבין היהודים היו רבים, רחמנים בני רחמנים — כגון המבורגר רונאי וארגה, ובמידה מסוימת קן עצמו — דווקא בזכותם לא נהגו ביד קשה באויבי המהפכה. בהם מביא רשימה של אריסטוקראטים ששוחררו ממעצרים וניתן להם לעזוב את הונגריה. חלקם שוחרר ע״י הפרוטקציה של קן, גם לאחר שהונהגה שיטת בני הערובה. „קן היה נענה ברצון לפניות הקשורות בשיחרור אצילים הונגריים — והיה מתנגד, כנראה על יסוד הסכם עקרוני בלשהו — לשיחרורם של יהודים. לעומתו, סאבאדוש שאנדור הנצרי היה נוטל תחת חסותו את היהודים“.¹²

קיימת טענה שהיהודים הזיקו למשטר בתעמולתו בין האיכרים. אכן, אצל תורמלנים יהודים צעירים היה קיום גורם של חוסר שורשיות וחוסר הבנה למסורת הכפרית אך האמת היא שבתשתית האובייקטיבית לפרעלם נסמנו מוקשים שקשה היה שלא להיכשל בהם. התעמולה בכפר קיבלה מימדים רחבים, כשהחלט, לפי הצעתו של בלה קן לשלוח

מחוסרי עבודה מהעיר אל הכפר לשם תעמולה ולהחרסת התוצרת התקלאית. נציגי המחוזות מחו על חוסר ההבנה, החוצפה והוילנול ברת מצד „נערים ארוכי שיער“⁷² החצביעו על האנטישמיות הגואה בעקבות הופעתם. בישיבת הסובייט ב-15.6 מעלה שומוגי בלה (הוא עצמו יהודי) סענה ש„מספר מסויים של חונים“ משתלטים על ישיבות ואסיפות סבלי לתת לאחרים להתבטא. ינוביץ מראספרם טרען: „האגטאטורים הם אנשים בלתי נסבלים המכריוים בכפרים שיהפכו את הכנסיות לבתיראיגוע, ופמרדיים את הכפר“, הקומיסר לחקלאות Nyisztor אומר שאם האנטישמיות תגבר תיפול הדיקטטורה של הפרולטריון. יש להרחיק כל גורם המעורר אנטישמיות. „אתמול נכנס ליאו רייס לכנסית של Pünkösöd ודיק על הסקראמנט“, לקריאת ביגיים עונה Nyisztor ש„קרו דברים גרועים מזה. לא מספיק להעניש את האשמים. יש לתת פוסבי לעונש. אם פרחח אינו יודע לשמור את מוצא פיו יש לסטור לו על פיו. אין טעם להתאונן שהאנטישמיות מתפשטת ולאפשר לפרחח לרמס ברגליו את אמתתם של אלפי אנשים“⁷³. אפשר להניח שתועמלנים נוצרים מוצא כפרי תיו מגלים פחות בורות יותר התחשבות במסורת תקאטולית של הכפר.

יש מקום לבדוק את כל סגנון התעמולה. בכרונות ובמאמרים אפשר למצוא ניסוחים מסובכים ופתלתולים שלא הותאמו לרמתו האינטלקטואלית של פועל או קורא ממוצע. יש גם הווקפים סגנון זה על חשבון יהדותם של מחבריהם. אחרים מציינים את תדירות הרעיונות המשיחיים, את הפאתוס הנמלץ ואת הרצון להשלים מלכות שמיים עלי אדמות — כדבר יהודי טיפוס⁷⁴. יש המסיחים כנגד היהודים את האשמת בגילויים רבים של קוסמופוליטיות לעת המהפכה. הוכחה לכך מוצאים בכרונות המדברים בזכות האידו והאספראנטו: „שולם העולם יהיה בר קיימא רק אם העמים יבינו זה את זה בעזרת שפה עולמית“. „שפת האידו היא השפה העולמית היפה, המודרנית והמורשלת ביותר“⁷⁵. או כרוז באספראנטו ובו תעמולה להשלטתה של שפה זו.⁷⁶ האמת היא כי בעת המהפכה והפנתה תעמולה בכל הלשונות (רוסנית, גרמנית, צ'כית, ערבית, צרפתית, איטלקית וכו') למיעוטים ולחיילים למען ייצטרפו לצבא האדום ויסרדו באדוניהם מההסכמה, ואפיה האינטרנאציונאליסטי של המהפכה לא עמד בסתירה לאינטרסים הלאומיים. אפשר להמשיך ולהכריז על גילויים שונים, יהודיים טיפוסיים כגון טיפול נמרץ ומזורז בבעיות החשובות לאינטליגנציה המהפכנית וטפלות בעיני הפועלים והאיכרים, כגון הקמת אגודת „אמנים מהפכניים“ ביומה השני של המהפכה, בישיבת הסמשלה (משך שעות מספר) קיימו דיון על קואדוקציה בבייס — ביומה השלישי של המהפכה, הסברה על שינוי יחסי האישות בצורה המעידה על בקיאות בפסיכואנאליזה ובורות במשפט אורחי, וכו' — אך את כל אלה אפשר לפרש גם לזכותה של המהפכה, שכן היא שאפת ליצירת אווירה קומוניסטית, סגנון חיים, תרבות ומוסר חדשים.

בעיר הבירה היטיבו להכיר את מנהיגי הקומונה. אם שונה שם המשפחה לשם „הונגרי שורשי“ הסגירה חזות הפנים. אם היה הניב ללא דופי הסגיר סגנון הטיעון המפולסל את המוצא היהודי. הקומונה נאלצה להתגונן נגד תעמולת הלחש האנטישמית. על ידי כך הודתה בעקיסין. על כך מעיד כרוז בעל כותרת: „כלב שוטה טובב ברחוב“⁷⁷. מעיד „היה מוכן פרולטר! כלב שוטה שחור דוהר ברחוב, לכלב השוטה קוראים „פוגרוט“ הממשטים אותו הם שכיריה העלובים של המהפכה שכנגד. כל פרולטר תגון צריך לאחוז בקורנס ולהרוג את חיות הפרא שחוליגאני הבורגנות שיחררה מריבצה ושיטתה בחברה החדשה... יועמד בפני בית-דין מהפכני כל המסית למלחמת דתות! עולמנו החדש אינו מכיר גזע ודת.

אך אינו פוגע אפילו כוית באמונה הדתית של מישחור כי היא עניינו הפרטי הקדוש ביותר. המדינה הפרולטרית מתעניינת רק באמונה אחת — היא שואלת תאם אתה מאמין בתקומת הפרולטריון? וכרוז נוסף: „אחים, אל תאזינו למסיתים...“ ו.מפצי שמרעת שהקומוניזם הוא מלאכה יהודית הקומוניסטים מבקשים להסגיר את העם ההונגרי בידי היהודים... מול ההשמצה הנפשעת צריך לדעת את האמת... את אדמות בעלי האחוות היהודיים לקחנו... שלכם האדמה, בתורה, תגורות, הבנקים... המשטר החדש הוא למענכם, למען הפרולטרטים בני כל הדתות והוא אויבם בנפש של כל בעלי הרכוש, יהודים, פפיסטים, מוסלמים ועובדי אלילים...¹⁹ sancta simplicitas כאילו החשיד מישחור את המשטר שהוא מגלה משוא פנים כלפי עובדי האלילים או שלמוסלמים ישנה השפעה גדולה מדי בהונגריה. הבעיה היהודית לא הופיעה עם עליית הקומונה אך היא גם לא נעלמה עם עלייתה. בחודשי יולי ואוגוסט, כשהמצב החמיר והבריות התחילו לחפש את תאשמיים ולדבר על „מת יחיה אחר-כך“, עלתה האנטישמיות ונרקם הקשר שצריך יהיה להתנקם ביהודים בנפול הקומונה. בעיני היהודים עצמם, בשום אופן לא נחשבה הקומונה למשטר יהודי. רוב היהודים

קיבלו את המשטר החדש בחרדה ופרטים נפגעו מסדריו ותקנותיו. בכפרים רבים ובאחוזות נטשו היהודים את ביתם מחשש התנפלויות האיכרים ועברו למרכזים עירוניים בהנאי פליטים. רק לאחר שהחברר שאין חלוקת אדמות, אין החרמת בתים ושהמשטר אינו מעודד ואף אינו מרשה עשייה דין באופן ספונטאני, הסתכנו היהודים וחזרו לבתיהם בכפרים, חנוונים בעיר נפגעו מהחרמת הסחורות ומתשלומים במטבע חסר ערך קנייה. בעלי הבתים לא יכלו עוד לגבות שכר דירה. בעלי הדירות הצטרכו לחלק דירתם עם דיירים נוספים. ליהודי הונגריה, בניגוד ליהודי רוסיה, לא הייתה המהפכה — הבשורה הנאלת של האמנסיפאציה אלא תמורה בלתי-רצויה שסיכנה את רכושם ואף את מעמדם האזרחי.

הפרולטריון היהודי בהונגריה היה מצומצם ביותר. אירגונים פועליים יהודיים כמו ה„בונד“ ו„פועלי ציון“ לא היו בנמצא. הפרולטריון היהודי לא התארגן על בסיס לאומי בהונגריה. בקובץ סאמרוי של שנפלד²⁰ מופיע מאמר הסוכתר בכותרת „אל הפרולטרטים היהודים“, המאמר נכתב כתגובה לחליפת מכתבים שהופיעו במדור „מכתבים למערכת“ של העתון „קול העם“. העורך כותב בתשובה לשאלתו של „פרולטר יהודי“: „איש אינו יכול לחייב אותך לסול את בנך...“ שנפלד עונה: „אמת, אך אל לך לשכוח שעמך הוא העם הפרולטרטי במשפחת העמים. הפרולטרטים היהודים אינם בורחים מיהדותם, הם מבינים שהם סובלים מניצול כפול, כיהודים וכפרעלים. לכן התארגנו בחוץ במפלגה ציונית סוציאליסטית — פועלי ציון. איש מהם אינו חושב שיהודי צריך להיות קלריקאלי. לגבי הציונות, הדת היא עניין של הפרט וכך טרענים גם הסוציאליסטים... הגוצרים, במקום טבילה עורכים „מתן שם“, אך למעשה זה תיגוריה, ליהדות יש צורך בברית-מילה כדי שבגית יעמדו במבחן חייהם. את עניין היהדות צריך לשרת גם הפרולטר היהודי וברחה מתייחדות אינה פותרת את הבעיה. הוא צריך להיאבק גם כפועל, גם כיהודי.“

מספר הציונים היה זעום ותנועת פועלים יהודית לא הייתה קיימת. אולי צריך לסייג קביעה זאת כך: בצפון-מזרח הארץ היה נסיון של תעמולה והתארגנות. בקובץ הכרוזים²¹ מצוטטים שלושה כרוזים באדיש: מס' 532, שחתפרסם לקראת האחד בסאי: מס' 534, על חרישנים של הדיקטטורה הפרולטארית ומס' 535, על ה„רליגיונספרייהיים“, ותוכנו: הטמשלה מבטיחה את חופש הדת ורואה בדת עניין פרטי. מי שמונע את חופש הפולחן הוא אייב תממשלה.

מחוסרי עבודה מהעיר אל הכפר לשם תעמולה ולהחזרת התוצרת החקלאית. נציגי המחוזות מחו על חוסר ההכנה, החוצפה והזלזול בדת מצד "נערים ארוכי שיער"¹² והצביעו על האנטישמיות הגואה בעקבות תופעתם. בישיבת הסובייט ב-15.6 מעלה שומוגי בלה (הוא עצמו יהודי) טענה ש"מספר מסויים של חוננים" משתלטים על ישיבות ואסיפות מבלי לתת לאחרים להתבטא. ינוביץ מואספרם טרען: "האנטיסמיות הם אנשים בלתי נסבלים המכריזים בכפרים שיהפכו את הכנסיות לבתי-דאגוע, ופמרידים את הכפר". תוקמסיר לחקלאות Nyisztor אמר שאם האנטישמיות תגבר תיפול הדיקטטורה של הפרולטריון. יש להרחיק כל גורם המעורר אנטישמיות. "אתמול נכנס ליאר רייס לכנסיה של Pünkösöd וירק על הסקראמנט". לקריאת ביניים עונה Nyisztor ש"קרו דברים גרועים מזה. לא מספיק להעניש את האשמים. יש לתת פומבי לעונש. אם פרחח אינו יודע לשמור את מוצא פיו יש לסטור לו על פיו. אין טעם להתאונן שהאנטישמיות מתפשטת ולאפשר לפרחת לרמס ברגליו את אמונתם של אלפי אנשים"¹³. אפשר להניח שתועמלנים נוצרים סמוצא כפרי היו מגלים פחות בורות ויותר התחשבות במסורת הקאתולית של הכפר.

יש מקום לבדוק את כל סגנון התעמולה, בכרוזה ובמאמרים אפשר למצוא ניסוחים מסובכים ופתלתולים שלא הותאמו לרמתו האינטלקטואלית של פרעל או קורא ממוצע. יש גם הזקפים סגנון זה על חשבון יהדותם של מחבריהם. אחרים סציינים את הדירות הרעיונות המשיחיים, את הפאתוס הנמלץ ואת הרצון להשלים מלכות שמיים עלי אדמות — כדבר יהודי סיפוסו¹⁴. יש המסיחים כנגד היהודים את האשמה בגילויים רבים של קוסמופוליטיות לעת המהפכה. הוכחה לכך מוצאים בכרוזים המדברים בזכות האידו והאספראנטו: "שלות העולם יתיה בר קיימא רק אם העמים יבינו זה את זה בעזרת שפה עולמית". שפת האידו היא השפה העולמית היפה, המודרנית והמשלמת ביותר¹⁵. או כרוז באספראנטו ובו תעמולה להשלטתה של שפה זו¹⁶. האמת היא כי בעת המהפכה הופנתה תעמולה בכל הלשונות (רומנית, גרמנית, צ'כית, ערבית, צרפתית, איטלקית וכו') למיעוטים ולחיילים למען ייצטרפו לצבא האדום וימרדו באדונייהם מתחכמה, ואופיה האינטרנאציונאליסטי של המהפכה לא עמד בסתירה לאינטרסים הלאומיים. אפשר להמשיך ולהכריז על גילויים שונים, יהודיים סיפוסיים כגון טיפול נמרץ ומזורז בבעיות החשובות לאינטליגנציה המהפכנית וספלות בעיני הפרעלים והאיכרים, כגון חקמת אגודת "אמנים מהפכניים" ביומה השני של המהפכה, בישיבת הממשלה (משך שעות מספר) קיימו דיון על קאדוקציה בבייס — ביומה השלישי של המהפכה, הסברה על שינוי יחסי האישות בצורה המעידה על בקיאות בפסיכואנאליזה ובורות במשפט אורחי, וכו' — אך את כל אלה אפשר לפרש גם לזכותה של המהפכה, שכן היא שאפה ליצירת אחידה קומוניסטית, סגנון חיים, תרבות ומוסר חדשים.

בעיר הבירה היטיבו להכיר את מנהיגי הקומונה. אם שונה שם המשפחה לשם "הונגרי שורשי" הסגירה חזות הפנים, אם היה הניב ללא דופי הסגיר סגנון הטיעון הספולסל את המוצא היהודי. הקומונה גאלצה להתגונן נגד תעמולת הלחש האנטישמית. על ידי כך הודתה בעקיסין. על כך מעיד כרוז בעל כותרת: "כלב שוטה טובב ברחוב"¹⁷. מעיד "היה מוכן פרולטר! כלב שוטה שחור דחור ברחוב, לכלב השוטה קוראים, פוגרום! חמשיס אוטו הם שכיריה העלובים של המהפכה שכנגד. כל פרולטר הגון צריך לאחת בקורנס ולהרוג את חיית הפרא שחולגאני הבורגנות שיחררה מריבצה ושיסתה בחברה החדשה... ידעמד בפני בית-דין מהפכני כל המסית למלחמת דתות! עולמנו החדש אינו מכיר גזע דת.

אך אינו סובע אפילו כזיה באמונה הדתית של מישתו כי היא עניינו הפרטי הקדוש ביותר. המדינה הפרולטרית מתעניינת רק באמונה אחת — היא שואלת האם אתה מאמין בתקומת הפרולטריון? וכבר נוסף: „אחים, אל תאזינו למסיתים...“ ו„מפיצי שמרנות שהקומוניזם הוא מלאכה יהודית והקומוניסטים מכקשים להסגיר את העם ההנגרי בידי היהודים...“ סול ההשמצה הנפשעת צריך לדעת את האמת... את אדמות בעלי האחוזות היהודיים לקחנו... שלכם האדמה, בתי-החרושת, החנויות, הבנקים... המשטר החדש הוא למענכם, למען הפרולטרנים בני כל הדתות והוא אויבם בנפש של כל בעלי הרכוש, יהודים, פפיסטים, מוסלמים ועובדי אלילים...⁵⁰ sancta simplicitas כאילו החשיד מיעחו את המשטר שהוא מגלה משוא פנים כלפי עובדי האלילים או שלמוסלמים ישנה השפעה גדולה מדי בהנגריה. הבעיה היהודית לא הופיעה עם עליית הקומונה אך היא גם לא נעלמה עם עלייתה. בחדשי יולי ואוגוסט, כשהמזב החמיר והבריות התחילו לחפש את האשמים ולדבר על „מה יהיה אחר-כך“, עלתה האנטישמיות וגרס הקשר שצריך יהיה להתנקם ביהודים כנפול הקומונה. בעיני היהודים עצמם, בשום אופן לא נחשבה הקומונה למשטר יהודי. רוב היהודים קיבלו את המשטר החדש בחרדה ופרטים נפגעו מסדריו ותקנותיו. בכפרים רבים ובאחוזות נסשו היהודים את ביתם מחשש התנפלויות האיכרים ועברו למרכונים עירוניים בתנאי פליטים. רק לאחר שהתברר שאין חלוקת אדמות, אין תחרות בתים ושהמשטר אינו מעודד ואף אינו מרשה עשיית דין באופן ספונטאני, התכננו היהודים וחזרו לבתיהם בכפרים. חנוונים בעיר נפגעו מהחרטת הסחורות ומתשלומים במטבע הסר ערך קניית בעלי הבתים לא יכלו עוד לגבית שכר דירה, בעלי הדירות הצטרכו לחלק דירתם עם דיירים נוספים. ליהודי חונגריה, בניגוד ליהודי רוסיה, לא היתה המהפכה — הבשורה הנאלת של האמנסיפאציה אלא תמורה בלתי-רצויה שסיכנה את רכושם ואף את מצדם האזרחי.

הפרולטריון היהודי בהנגריה היה מצומצם ביותר. אירגונים פועליים יהודיים כמו ה-„בונד“ ו-„פועלי ציון“ לא היו בנמצא. הפרולטריון היהודי לא התארגן על בסיס לאומי בהנגריה. בקובץ מאמריו של שנפלד⁵¹ מופיע מאמר המוכתר בכותרת „אל הפרולטרנים היהודים“, המאמר נכתב כתגובה לחליפת מכתבים שהעשירו במדור „מכתבים למערכת“ של העתון „קול העם“, העורך כותב בתשובה לשאלתו של „פרולטר יהודי“: „איש אינו יכול לחייב אותך למול את בנך...“ שנפלד עונה: „אמת, אך אל לך לשכוח שעמך הוא העם הפרולטרני במשפחת העמים. הפרולטרנים היהודים אינם בורחים מיהדותם, הם מבינים שהם סובלים מניצול כפול, כיהודים וכפועלים. לכן התארגנו בחייל במפלגה ציונית סוציאליסטית — „פועלי ציון“, איש מהם אינו חושב שיהודי צריך להיות קלריקאלי. לגבי הציונות, הנה היא עניין של הפרס וכך טוענים גם הסוציאליסטים... הנוצרים, במקום טבילה עורכים „מתן שם“, אך למעשה זה היגיון. ליהדות יש צורך בברית-מילה כדי שבניה יעמדו במבחן חיותם. את עניין היהדות צריך לשרת גם הפרולטר היהודי וברוחה מתהוות אינה פותרת את הבעיה. הוא צריך לחיובק גם כפועל, גם כיהודי.“

מספר הציונים היה זעום ותנועת פרעלים יהודית לא היתה קיימת. אולי צריך לסייג קביעה זאת כך: בצפון-מזרח הארץ היה נסיון של תעמולה והתארגנות. בקובץ הכרוזים⁵² מצוטטים שלושה כרוזים באידיש: מס' 532, שהתפרסם לקראת האחד במאי; מס' 534, על התיישבים של הדיקטאטורה הפרולטארית ומס' 535, על ה-„רליגיונספרייהייט“, והוכנו: הממשלה מבטיחה את חיפוש הדת ורואה בדת עניין פרטי. מי שמנע את חופש הפולחן הוא אייב הממשלה.

שאלה הטענה בירור היא מעמדן של הקהילות היהודיות תחת השלטון המועצתי. יש לראות בעיה זו על רקע ההוראות הכלליות שפורסמו, על מעמדן של הכנסיות הדתיות. כרוז של תגלית הכנסיה הרפורמאטית מאחד הרובעים בבודאפשט משקף את המצב: „אזינו לדת הרפורמאטית! סמלחנו המועצתי הכריזה על הפרדת הקהילות הדתיות מהמדינה וביצעה הכרוז זה. פירושו של דבר: (1) איש אינו שייך לכנסיה כלשהי מבחינה המדינה; (2) המדינה אינה תומכת בלימודי דת בבתי הספר; (3) המדינה אינה משתתפת בעזרה כלכלית כלשהי לקיום הקהילות הדתיות. מכאן שקיום קהילות הלוי בנסיגותם של בני הקהילה לגלות כנגזרת הקרבה ולכסות את הצרכים ע"י הרסת תרומות... וכו'.”¹⁰ הכנסיה הקתולית ובמידת מה גם הרפורמאטית, התקיימו מתמיכת הממשלה וסמכות מנכסידלא-נייד. עם הפסקת ההקצבות מקופת המדינה וההרסת הרכוש העירוני והאחוזות הכנסייתיות (היו מקרים שאדמות המגורים נלקחו והנזירות נשלחו „הביתה”, דבר שגרם להתמרדותם של האיכרים באיזור קאלוציה ב־20.6)¹¹ הגיעו הכנסיות לכלל משבר. גם לפני המהפכה התקיימה הקהילה היהודית מטסים פנימיים, תשלומים על שירותים דתיים ומתרוטות נדיבים. עבור הקהילה היהודית לא היה חידוש רב בהוראות הממשלה ולא קשה היה לה להתגלגל. בספרות היהודית ההונגרית אני מוצאים מעט על התקופה הזו. הספרות המקדשת לתולדות הקהילות היהודית בהונגריה אך פרסחת על תקופת המהפכה. בספרו „השאלה היהודית בהונגריה”¹² קושץ שטרן שאמר ממשלת טיסה לממשלת בטלון (1920) ואינו מדבר על מצב הקהילות בזמן המהפכה. כך נהג ייס גבור במונוגרפיה שלו על קהילת פאץ”¹³ כשהוא עובר מתקופת הכיבוש הסרבי לשנת 1920. וכן גרבאי שנדור בספרו על קהילת נירג'האזה — אם כי ספר זה הופיע בירושלים ולא תחת משטר הורטי בהונגריה.”¹⁴ הערות בודדות מצאתי בספרו של קמני יודף על תולדות יהודי גיוז.”¹⁵ המוכיר שהממשלה המועצתית הפסיקה את התשלום עבור שיעורי הדת והרב המשיך לתת שיעורים ללא תשלום — 12 שעות לשבוע. כמרבן הוא מזכיר ששניים מעובדי הקהילה הצטרפו לקומוניסטים ולכן פוטרו ממשירותיהם. בכל זאת היו פגיעות: העתונות של הקהילות חדלה להופיע, סמינר הרבנים בבודאפשט נסגר.

כנראה שלא רק כלי קורש ממדרגה שנייה הביעו תמיכתם ברפובליקה המועצתית. הנה כרוזו של בן יצחק הנושא את השם „דור חדש”. הכרוז נכתב ע"י הרב יוסף ליבוביץ, רבה הראשי של מאגוצ'.”¹⁶ את שמו של הרב יוסף ליבוביץ מצאנו בק שמות הרבנים שהם חברי המועצה של הארכיין הסלחמתי של יהדות הונגריה. הכרוז כתוב כולו בגאווה ובבטחון ואין בו שמץ של התרפסות וחנופה. הוא סוקר את סיכוייה של היהדות החרדית במשטר החדש, מרביע כלפי פנים ומתריע בשלטונות לבל ינסו לעקור את התורה מלב היהודים. דבר ששום שלטון לא יצליח בו. עיקרו של הכרוז — התקפה על הסתבוללים העשירים, בורים מתנשאים, שעמדו עד עכשיו בראש הקהילות. הקהילה התקיים בשוחפות הנובעת מלב הציבור ולא בחסדם של עשירים. בני ישיבה יתקיימו על תורה ועל עבודה, ילמדו אמנות המפרנסת בעליה בכבוד ולא יהיו עוד „עקומי מוח ומחוסרי רגש חיים, נתונים ללעג ולבוז אלא בריאים בגוף ובנפש... אויבינו לא עוד יהיו מונים אותנו כעם החי על ספסרות וריבית. דור חדש יקום בעידן השתפנות — דור שיחיה תפארת לעמנו וסופת לכל העמים.” הוא מברך על „זרם תצדק החברתי אשר מימיו האדירים הולכים ושושפים, הולכים וגורפים ומעבירים מן העולם את חלאת העושה ורשעו, את סחי העוון והוודו”. הכרוז מפיץ על

נסיון השתלבותה של היהדות החרדית במשטר המרעצתי במידה שהדבר יבטיח את חופש האמונה והפולחן.

הסולידאריות היהודית לא פסקה מלפעול בשעת משבר. המוסדות לעזרה הדדית הותאמו לצורכי השעה. בתוך זרם הפליטים הגדול שהציף את תבירה נמצאו גם יהודים רבים שבאו מסלובאקיה ומסרביה ומהאזרי ספר אחרים של הונגריה. המגזר של הסודנטים הפכה לבית-מחוי לפליטים. מוסדות הקהילה דאגו לבגדים, לעזרה רפואית, ללינת ארצי במוסדות הקהילה (בית-זקנים, בית-יתומים, בתי-ספר).

היתה גם עזרה יהודית רחבה על בסיס של קירבה משפחתית. במשפחות רבות למדו לפחות אחד מבני המשפחה כיהן בתפקיד אחראי כלשהו במנגנון הפוליטי או הכלכלי. בתוקף הקשרים הפאמיליאריים נוצלו עמדות אלה. לרוב לא היה מדובר בטובות הנאה בלתי מוצדקות. ששט פנו לבך-המשפחה היהודי, ביקשו ממנו עבודה, הציצו שרות הוא מסר משימה מסוימת מתחום סמכותו וכסה בכך שקרוביו יהיו נאמנים לו ובעקיפין אף למשטר — ולא יכשילוהו. לדוגמה, אחיו של בהם וילמוש (שר הסוציאליזציה) היה בעל מפעל לתובלת עשיר. מבחינת השתייכותו הסעמדית, השקפת עולמו, רכשו הרב, שיך היה באופן טבעי לאיבי המהפכה. אחיו הטיל עליו להפוך את כל חברות התובלת בבירת לקואופרטיב אחד, לארגן את האספקה החיונית, לשחרר כל כלי החבורה מיותר למען הצבא. האיש, שהיה מומחה לתחבורה, ביצע את המשימה על הצד היותר טוב ועד מהרה הפך איש מפתח בזכות עצמו. כך קרה עם מאה ספקים, מהנדסים, סופרים, מו"לים, שליחים, נאמנים" מכל הדריגות. כאשר היה נחוץ נסיון, מומחה, אדם הידוע להסתדר, מישור שניתן לסמוך עליו — מצא יהודי אחד את השני.

טענו שבמשרדים מרכזיים של הממשלה, היה סגנון עבודה יהודי, פירושו של דבר: התחכוכו הרבה, עניינים רבים הסתדרות בע"פ, לא החשיבו את הניירות, את הסדר הפורמאלי, את תחום הסמכויות. שרים ועסקנים שהקפידו כלפי חוץ על הופעתם המאדיאריה, נהגו במשרדם באינטימיות של יהודים. כשהם בינם לבין עצמם, החליפו סגנון הדיבור ותיבלו דבריהם במלה אידית או בחוכמה יהודית. לדוגמה, בלה קון, בתפקידו כשר החוץ, היה נהוג להשתמש בשליחים, יהודים חרדים לובשי קפוטת ושטריימל, מבריוני גבולות לפי מקצועם, שהיו "נוסעים" בשליחותו מבדאפשט דרך החנית הצ'כית או הרומנית עד רוסיה והיו משלימים את קשר האווירונים והמברקים. בשוכם היה מקבלם אישית, משלח את פקידיו, שומע הסבריהם ביידיש ועונה בהונגריה. למרות ה"אווירה היהודית" הזאת ראו יהודים רבים במנהיגי הקומונה מומרים לתכעים, אנשים ששכחו את עמם, שבגדו ביהדותם, שמסכנים את עמם, איש לא ראה באופן חיובי את יהדותם של מנהיגי הקומונה — לא הנוצרים ולא היהודים.

קשה לסקור את חלקם המדויק של היהודים בקומונה ההונגרית, גם בשל השינויים הרבים והרכב המוסדות שהיה משתנה כל חודש ולפעמים קשה היה לגלות את הזהות היהודית בתוכם. אין ספק, כי עמדות המפתח הפוליטיות, הצבא האדום, המפעלים הכלכליים והתרבותיים נהגלו ע"י יהודים. בחלקם היו היהודים גם טרם המהפכה באותם תפקידים, אך חלקם גדל באופן בולט במשרדים השלטוניים המרכזיים, בצבא, שרות חוץ, משטרה, התביעה הכללית והמנגנון השיפוטי בכללו. שרי הבטחון שהחליפו זה את זה Pogány, Böhml. Landler, שלושתם היו יהודים, אך גם לזה היה כבר תקדים, האם שר הבטחון ההבסבורגי ממלחמת העולם הראשונה, Béro Hazai (קודם כהן) נעשה ע"י הסרת דתו

יותר מאדיארי ממנויגים קומוניסטים שהמירו דתם ללא טבילה? האם הם נשארו קרובים יותר ליהדות? ברור, כשמדברים על חלקם של היהודים בקוממנה מתכוונים לבעלי מוצא יהודי. אחת היא אם המירו דתם, נעשו אתאיסטים או בלתי דתיים. בכל הממשלות, בכל שינוי ההרכבים היו יותר משני שלישי של חשרים — יהודים. באחד ההרכבים הגיעו תלמידי יהודים למספר המאכסימאלי של שישה שרים לעומת 13 שרים יהודים. לא יהודים, לעומת השרים היהודיים: Garbai, Bokányi, Vantus, Szabados Sándor, Nyisztor György, Dovcsák A. Böhm Vilmos, Szamuelyi T., Varga Jenő, Kun Béla, Kunfi Zsigmond, Pogány József, Vágo Béla, Ronai Zoltán, Landler Jenő, Szántó Béla, Lukács György, Hamburger József, Hevesi György.

במשך כל התקופה היתה השפעה מכרעת בידי בלה קון ובידי מספר שרים יהודים נוספים. באחת משעות המשבר הוקם דירקטוריון בעל סמכות עליונה (הצו על כך פורסם בחתימתו של Garbai Sándor). כל חמשת חבריו היו יהודים: Kun, Kunfi, Landler, Pogány, Vago.¹⁰⁸ אחר המהפכה, כשפקדו על ראשם של היהודים את עונם, סענו שדווקא הקיצוניים והאכזריים בין אנשי הסרוד היו יהודים. אמת היא שבראש בית הדין הצבאי הנייד של הגייס המזרחי עמד סמואלי סיבור והוא גם ניהל את הפעולות נגד הדפטיסטים בצבא. יחד עם המבורגר וראקושי נשלח לדכא את המרידות בכפרים במערבה של הארץ.¹⁰⁹ בכרוז מיום ה-23.6.1919 הוא כותב: „לא ארתע משום אמצעי — עיי עמד התלית או עיי כדור יריה אשים קץ לשוד ולביוזה המשפילים את המהפכה“. לרשותו עמדה קבוצה מובחרת של 28 איש שמטרתה המוצהרת היתה להטיל פחד ולהרתיע. קבוצה זו עסקה גם בשיפוט מהיר וגם בהוצאה לפועל. לפי ביוני השתייכו עוד שני יהודים לקבוצה זו. זרוע השלטון לקיום הסדר בכירה שימשה יחידה הסכונה „בחורי לנין“ ובראשם עמד צ'רני יוזף. בן 27, אשר לא היה יהודי (בנו של רב-סמל מה'אגדרמריה) וסגנו היה יהודי ממוצא רוסי, בוריס גרינבלט. גם מקורות אנטישמיים מגיעים למסקנה שחלקם של היהודים בסרוד הישיר היה קטן יותר מחלקם בפעולות אחרות. בתודעים יוני וילי היה קיים זרם קיצוני שרצה בהחרפת הסרוד אך יש ספק במהותו. מקורות אחדים טוענים שסמואלי רצה להוציא את קון ולהכין את הונגריה לקרב אחרון. אחרים סבורים, שהניגודים, כביכול, בין קון וסמואלי הינם המצאה של היסטוריוגרפיה מאוחרת שהתכוונה להשמיץ את קון לאחר הודחתו בכריה"ם. לפי תיאורו של באם „הגיעו להונגריה שני קצינים אוקראינים, גרגורי אפימוב וישי יוקלסון“.¹¹⁰ הם טענו שהם נציגיו של ראקובסקי ועברו את הונגריה ברכבת מיוחדת ותוכניתם היא לסלק את קון ולרצוח את מנהיגי הסוציאליזמוקראטים. להעלות לשלטון את סמואלי בתאריך 21.7. יום לפני מועד התפילה נאסרו בעת התכנסם עם 160 מנאמניהם. המאסר בוצע עיי סמואלי ועפ"י פקודה מקון. שני הקצינים הוצאו להורג. אין להטיל ספק ביהדותו של אחד ה„אוקראינים“ הללו.

לאחר נפילת הקוממנה היטלו האשמות הדדיות בין מנהיגיה השונים ובשנים 1922/21 פסקה ועדת חקירה שהוקמה מטעם הקומוניסטרן, שכל האשמות שהועלו נגד בלה קון עיי Bettelheim Gábor — נציג הקומוניסטרן בוינה בשנת 1919 (אף הוא יהודי הונגרי), Guttmann-Ungár Henrik (יהודי) שהיה פעיל בחזית הצ'כית, Rudas László (יהודי), הן אשמות שוא. נקבע שמשפחתו של קון חיתה בחנאים צנועים מאד, שהוא לא הקדים לכרוז מהונגריה, שאינו אשם ברצח שני השליחים של C. Rakovsky וכו'.

לאחר המשפט הוצא Bettelheim מהמפלגה הקומוניסטית ההונגרית, Guttman מהמפלגה הצ'כית ואילו Rudas הועבר לתפקיד משני.

התנהל גם ריכוז בעל אופי תיאורטי על שגיאות הקומונה וגם גיבורי אפילוג עגום זה היו יהודים. Rudas טען שהפרולטריון היה נעדר יוקרה בפני האיכרות. שכלל לא לחם על שלטון ולא חילק אדמות. Varga המשיך לטעון שהקמת קואופרטיבים יצרניים טובה מחלוקת אדמות. בעניין האיחוד עם הסינאל'דמוקראטים היו שהצדיקו את האיחוד שקם בתנאים איראליים, ואחרים פסלו אותו וראו בו מקור לספלה, ונציגי שתי הדעות המנוגדות גם יחד הם יהודים. וכך גם בעניין הנסיגה בחזית הצ'כית. בשלותו של הפרולטריון ההונגרי למחשבה, אופיה האינטרנאציונאלי או הלאומי של הקומונה — הסוענים בעד הסוענים נגד — אלה ואלה הם יהודים.

אחרית דבר

למען שלימות התמונה לא נפסח גם על פעילותם של היהודים במחשבה שכנגד. ועל האופי האנטישמי של מחשבת שכנגד. בראשית הקיץ 1919, בחסותם של צבאות כוזות החסכמה התחילה להתארגן ממשלה נגד מהפכנית בסגדין, שמרדה במשטר המועצתי. פעולתם הגלויה הראשונה של ה"לבנים" היתה כיבוש הקרקסין בסגדין. בפעולה זו השתתפו 72 קצינים, מתוכם 15 (20%) היו יהודים.

רשימה שמית מופיעה בחוברת "שפטרי"⁹² באותה חוברת מציגים שבתקופת הקומונה הוצאו להורג 44 יהודים בשל פעולתם האנטי-מהפכנית. יהודי סגדין תרמו את המדים לפלוגות הראשונות של הורטי ואף ידעו להתפאר בכך שאפילו סוסו הלבן של העוצר, שעליו רכב בעת כניסתו לבודאפשט, נתרם מאוהדתו של שמואל בידל, ראש הקהילה היהודית של סגדין.

לזכותו של רב הקהילה, עמנואל לף (Löw)⁹³ ואמר שהוא היתנה את תמיכתו בממשלה האנטי-מהפכנית המתארגנת בהרחקתם של הורטי ושל גומברש (Gömbös, Horty) שהיו ידועים כאנטישמיים. הפאטר הפראנצ'יסקאני ואדראבק (Zadravec) שהיה מזגייסיס וראשיים לצבא הלבן ולממשלתו מאוחר יותר הבישוף של צבאות הונגריה, מתאר ביומנו הסודי⁹⁴ את פגישתו עם הרב: "הוטל עלי לבקר אצל הרב עמנואל לף ולברר את הנאיב לתמיכה בצבא הלאומי. סגן אלוף סומבטהלי, מפקד הציר ליווה אותי. הרב הזקן והחכם, שזיכר בצורה דיפלומטית, עמד על הנאי אחד: תרחקתם של הורטי ושל גומברש מסגדין. למרות הסברותי והתנגדותי דבק בתנאי זה. מאוחר יותר, כשהרב הזה העליב את הורטי בהיותו עוצר הונגריה, כלל לא השתומחתי". הרב נפל קורבן לפרובוקציה של שכירי הורטי ויטב בחקירה בתא בודד כ-13 חודש, אך לא "הודח" ולא הוצמד למשפט, ואילו ואדראבק נעשה לתומכם של החוליגאנים הגרועים ביותר, מקדש דגלם של עוצבות פרונאי וסברך בשם הכנסייה הקתולית את רוצחי היהודים. הוא סולק מהזירה המדינית בשל השתתפותו ב"מפעל לזיוף פראנקים" של הממשלה הלבנה. הרב המכובד ובעל ההשפעה שמר על ניטראליות גם בימים אלה של טירוף אנטי-קומוניסטי ולא היה מוכן לתמוך באנטישמיים. לא כך נהגו אנשי סמון יהודיים: הבנקאי קראוס שמעון והתעשיין וויגר פיליש' שימשו מקור כספים עיקרי לאנשי "הרעיון מסגדין" ולממשלתם שהבטיחו למגר את הקומונה. אף כי הקומונה נפלה בשל התערבות צבאות האנסטאט ואילו בחורי הורטי כילו את זעמם ביהודים.⁹⁵

בין היהודים שהיו באמיגראציה ושיתפו פעולה עם הוועד האנטי־הפכני של ריגה היו גם יהודים רבים שיחסם אל הקומוניסטים הסתכם במלה המפורסמת של ואדוני: „לרמוסו“ על פניו זה מצוי חומר בספרו של קלמן²² בהם זכרון הכלא של ראקושי.

להלן תיאור אחת תעלילות:

„לקבוצת רוטשילד היו השקעות רבות בהונגריה. מנהל ה„בנק לקרדיט“, היהודי הספרדי רוסו, היה נציגם הבלתי רשמי של הרוטשילדים בהונגריה. עם הקמת הקומונה סירב לשתף פעולה עם השלטון ועבר לזיגה. חית מקשר עם הוועד האנטי־הפכני ההונגרי אשר פנת לרוטשילדים בבקשה לממן את פעולותיו. „הגראף טאלקי פאל נפגש אישית עם הברון לודוויג רוטשילד ובעניין זה תיווך גם הברון אולמן (יהודי). כדי להוכיח את שיתוף הפעולה בין בעלי תאחוזות הנוצריים לבין בעלי ההון הגדולים היהודיים ואת הסולידאריות שלהם נגד העם ההונגרי... המו"ם נכשל כי רוטשילד לא הסתפק באחוזות הונגריות שלא היו בפועל בידי בעליהן. כערבות להלוואה המבוקשת, ודרש שהגראפים, פלאביציני ושונבורן יערבו לו גם באחוזותיהם שמחוץ להונגריה. אלה לא היו מוכנים לכך והמו"ם נפסק.“

למרות תמיכתם הכספית במהפכה שכנגד לא יכולים היו היהודים לשעון לכתר הבטורה. בספרו מוכיח צ'ונקה רודי²³ שהמהפכה שכנגד היכנה ע"י הכנסייה קתולית אשר הסתייעה בבעלי אחוזות, קצינים נוצריים וגם בכוחות ההסכמה. אמנם אזרחים יהודיים ציפו לתחורות רכושם. „לאחר שכל זה ייגמר“, היהודות הדתית קיוותה לחידוש החיים הקהילתיים התקונים — דברים שהובטחו ע"י כוחות הימין. למעשה היהודים לא היה חלק מכריע בהפלת הקומונה.

ב־1.8 נפלה הקומונה והתחילה פרשה של תלאות וסבל ליהודי הונגריה. בממשלת פאידל (7.8) אשר בה השתתפו נציגי תאיגודים המקצועיים הקומוניסטיים, והסוציאלי־דמוקראטיים הבלתי תלויים — יוב אין אף יהודי אחד. בממשלת פרידריך הבאת אחריה סכהן פולנאי יאנו כשר המסחר וכשדגים על הרכב הממשלה מביע ואינוני דעתו, שלא רצו להכניס לממשלה יהודי. ה„קורס הנוצרי“ גובר, הטרור הלבן הרצחני, האנטישמי, משתולל, פוגע ביהודים שמאליים, בבעלי רכוש, בדתיים ובחילוניים, במתבוללים ובציונים, ללא הבחנה. היהודים צריכים לשלם מחיר המלחמה האבודה, חוזי שלום משפילים, ירדת גדולתה של הונגריה וכשלונות ממשלת קארלי וקון. מתגבשת תאגדה שבכל אשמים היהודים — ואילו המאזיארים הנוצריים היו קורבנות הקשר היהודי. שלוש שנים של טרור לבן — ואחריו באה ממשלה המפלה באורה חוקי את היהודים. המקיימת numerus clausus באוניברסיטאות, במנגנון הממשלתי ובכלכלה.

בחורי הטרור הלבן מגיעים לשיאים בלתי ידועים בהתעללותם ביהודים. הלמי יוזף (Halmy Jozsef)²⁴ מוסר, על סמך עדויות בודקות, את עלילות הזוועה מיצר אורגוואני (Orgovany) בו נמצאו גזירות תלויות עם אברים כרומים, עיניים שהוצאו מחוריהן, גברים שסורסו ונשים ששדיתן נחתכו. יהודים אחרים שהתעללו בהם נקברו בעודם חיים, נמצאו גופות מבוהרות לארבע, תקועות בשיפודים. הורטי התעלם מסעלליהם הסדיסטיים של עזרי, קציניו, הגן עליהם גם בענים המאוחרות יותר, כשהם נאשמו באליומות, שוד ורצח. הוא עצמו מדבר על הצורך להלקות בשוט, על רשימת בטן וכריתת אוזן. העולם ידע ושתק. לפני הנציגויות הצבאיות והדיפלומטיות של כוחות ההסכמה בבודאפסט הובאו עדויות אישיות וחומר עובדתי רב, גורמים יהודיים ניסו להוציק את ממשלות

לונדון ופאריס, אך אלה היו מעוניינים בטיפוח הכוחות האנטי־הפכניים והיו מוכנים לשלם להם כופר בדם יהודי. הפרלאס האפיפיורי רווס אשמואן (uvasi zsalas) במקום לגנות את הסוגרם מסית נגד היהודים וקורא לגיוס נוצרי נגד היהודא־בולשביזם.¹⁰⁸ לשיא האכזריות מגיעים העוצבות של פרונאי ובמעשיהם יש ממנפו לעתיד. בספרו של וואס זולטאן (Vass Zoltán). הורטי, על יסוד דוקומנטים¹⁰⁹ אנו מוצאים את הקטע הבא: פרונאי ואנשיו עברו לסופונה. בדרך, בתחנת הרכבת של קאפושואר (Kaposvár) פרקו את נשקם של מלווי רכבת משוריינת באמתלה שהם לא מהימנים במידה מספקת. פרונאי מזכיר בציניות מחוסרת כל רגש אנשי את מעללי אנשיו. הרכבת המשוריינת הזאת פעלה יותר מדי טוב. הצוות הסיק את הקטר בכמה קומוניסטים יהודים שרצו לברוח. ריחם של אלה הכביד כל כך על התחנה וסביבתה שהיה צריך להסיע את הרכבת הרחק מחוץ לעיר.

ההתעללות היתה לא בגוף בלבד, אלא גם בערכי רוח. בימים הראשונים של המשטר החדש, בפקודת ראש הממשלה פרידריך, אספו חיילים ושוטרים את כל הפירסומים של הקומונה והביאו אותם למאטישפולד כדי לטחון אותם לנייר.¹¹⁰ תוך כדי פעולה זו הוחרמו והושמדו ספרים רבים של מחברים יהודיים שלא היתה להם כל זיקה למחשבה. המשטר הפאשיסטי מסיים את שלטונו באותה פעולה עצמה:¹¹¹ ב־1944 לפי ההוראות של קולוצארי־ברצ'ה, נציב הממשלה לפניני עתונות וספרות, ורשמדו אלפים רבים של ספרים בשחנות של בתי־חרושת לנייר — זה היה אקורד הסיום לתרבותה של המחשבה שכנגד. לא בכדי כותב פוגני יודף בספרו „על הסירור הלבן בהונגריה“: „עיי שריפת אנשים ושריפת ספרים חוזר המשטר לימי האינקביוציה“.¹¹²

האדיקות האנטי־קומוניסטית העבירה על דעתם גם יהודים אחדים. ב־18.9.1919 קיבל האלוף בראנדהולץ מחייל הכיבוש של ארצות־הברית ידיעות ותלונות על התעללות ביהודים בערים קצ'קמס (Kecskemét) ושיופוק (Siofok). הוא שלח את הקולונל היהודי נתן הורוביץ לבדוק את המצב. זה שלח הודעה מוקדמת לצבא הלבן על ביקורו. יהודי שיופוק „הוכנו“ ע״י קצינים לבנים והיו אנוסים להעיד עדות פרגיעה. הורוביץ לא חקר ולא שאל רבות. התעלם מהחומר העובדתי שהיה בידו ומיהר לתת תעודת הכשר מוסרית לקצינים הלבנים. הוא אף פירסם הודעה בעתונות בה תיאר את משטר הורטי כמשטר של יציבות וסדר.¹¹³ באותו עניין כותב גאראמי, הסנחני הסוציאליזמו־קראטי הנוצרי: „עשיתי הכרה עם הורוביץ, גיליתי לפניו את חששותי החמורות ומסרתי לו את תאגיד פורמאציה שלי משיופוק. הורוביץ דיבר בהתאפקות בולסת על הדברים וכאשר לחצתי אותו לסינה עיי תיאור מקרים, הכריז שהוא כבר היה בשיופוק, הידיעות משם הן סוגסות או כחבות. זאת מסרו לו מנהיגי הצהילה היהודית בעצמם. צחק הגורל שבדיוק באותו רגע הודיעו לו על בואו של איש צעיר שרצה להתלונן אישית על מה שקרה לו בשיופוק. הורוביץ ערך חקירה חמורה לאיש שדיבר אנגלית שוטפת ושלא נבהל כלל כשהקולונל צעק עליו: „דבר רק על דברים שהתנסית בהם בעצמך ולא על מה שמעתי“ — אדבר רק על נסיונותי אני, אמר בחיוך מר — וסיפר איך נסחב עיי חיילים לבנים לקצה העיר ושם הרביצו לו עד זוב דם — רק על כי הוא יהודי. קולונל הורוביץ ניסה עוד משהו: „תתפשט ותראה את עקבות המכות“ — הצעיר עשה כמבוקשו והראה את גופו הדחוי והמעוות — היה זה איים להביט. הורוביץ נבוך, הימהם משהו, מאוד התבייש לפני, אך

היהודים במהפכות הונגריה 1918/1919 (ב)

הוא לא התבייש למסור למחרת היום הודעה לעיתונות בה הוא מכחיש את קיום הטרור הלבן.¹⁰⁶

יתירה מזאת, חלק חשוב ממנהיגי יהדות הונגריה, אנשים כמו וואז'ני וילמוש, סקלי פרנץ, מזאי פרנץ, סברו בשנת 1919 ובשנות העשרים שחובתם למולדת ההונגרית קדמת לעניין היהודי. השקפת עולמם כפחה עליהם להסתיר את הזוועות של הטרור הלבן בפנים ועוד יותר בחץ לארץ, סן זיקו ע"י גילוי הזוועות שעברו על יהדות הונגריה לשמה הטוב של המולדת ההונגרית. חכים בינלאומיים שהונגריה חתמה עליהם הבטיחו את זכויות היהודים, אך וואז'ני וחבריו טענו: „מיסמך האבל של חוסי טריאנון, שנשל את זכויותיה הקדושות של הונגריה לא יכול לשמש מקור לזכויותיה של היהדות ההונגרית.“ (מרבא לפי ד"ר י. מרשון).¹⁰⁷

האנטישמיות בודצ'ה כותב במבוא לספרו¹⁰⁸ „מהפכת הנגד בהונגריה הקדימה את התנועות בחוץ לארץ והשפיעה עליהן. מלחמת ההתנגדות שלנו נגד שלטון יהודי ב־1919 היא יחמה חלוצית באירופה כולה. כפי ששאיפותיו האנטי־יהודיות של יסטוֹצִי גִ'וּו (Istoczy Győző) (ציר אנטישמי ראשון בפרלמנט ההונגארי) בשנת 1875 היו דוגמה לאחרים, הסתמכות זו על האנטישמיות מסוּף המאה ה־19 הודי עלילת הדם מסיסא־אסלאר שהידהו עדיין בתלל האוויר מוכיחות שלא „החוזה הנוראה של הבולשביזם“, היא שעוררה את היצרים של החברה ההונגרית נגד היהודים. אלה נתקיימו זה זמן כתופעת לוואי של הפאודליזם, השוביניזם, הריאקציה. המשטר הליבראלי והסוציאליסטי בלמו אותם לזמן מה. הם פרצו עם נצחון המהפכה שכנגד במשנה אכזרית.

הקו האנטישמי של משטר הורשי היה כעין אנטישמיות חוקתית שהחליף את האנטי־שמיות הפרוגרסיבית של תקופת הטרור הלבן. הרברים כלל לא היו מקריים. בזמן הכיבוש הרוסני כינס האלוף דובאק (Dubak), מפקד כוחות הבטחון, את הקצונה הגבוהה החדש: „אנו בתור כוחות ביטחון איננו יכולים לארגן פוגרומים, אבל נוף אחר יארגן פוגרום, ואני אוסר שימוש בנשק נגד המשתתפים בו. אם איראפסר יהיה למנוע מאסרים צריך לדאוג שהנאסרים יוכלו להימלט. ... בפוגרום אפשר להרוג אולי שלושת אלפים יהודים מבין 600,000 הנמצאים בהונגריה זה יכול לעלות להונגריה בקיפוח נוסף בזמן קביעת הגבולות — אבל אתם יודעים שהיהודים מיותרים ותוך שנה הפרלמנט צריך להרחיק את כל היהודים מהארץ. זאת אנו דורשים, ועליכם להסביר זאת גם לפיקודיכם.“

אך היהודים לא גורשו. להיפך. למרות האפליות החמורות חזרו וכבשו עמדות כלכליות ותרבותיות מרכזיות. ניסו להוכיח נאמנות למשטרו של הורשי — כך גם ההנהגה הרשמית — אך רבים השתתפו בתנועות אפוזיציוניות בתוך הארץ ובאמיגרציה. למרות המשטר הפאשיסטי, עוד ב־29 למרץ 1944 היו יותר מ־20% יהודים באגודת העוונאים (והם מגורשים משם רק עם כניסת הגרמנים).¹⁰⁹ אחוז היהודים היה גדול יותר בין הרוסאים, הסוחרים ובעלי בת־הורשת.

במלחמת העולם השנייה לוחמת הונגריה לצד הגרמנים. בשנות ה־40 יש פאשיזאציה של המשטר. „צלב החץ“ מתחזק, יהודי הונגריה סובלים קשות בחזית, בגדחי העבודה ובעורף, אך נשארים במקומותיהם עד אביב 1944. עם הכיבוש הגרמני מתחיל הגירוש לארשבין. ראשי השלטון ההונגרי משנות ה־40 התפארו בטרור הלבן. בדיכוי הקומונה

וברדיפת היהודים. ראש הממשלה קאלאי מיקלוש (Kállay Miklós) אמר בנאום ב־20.10.1942: "הרעיון שאנו היינו יוצריו בבש את אירופה. יש להרעיד לנו מקום של ראשונים, כי אנו היינו גביאי האמת הזאת". חוט שני מוביל מהטרור הלבן לאושביץ. הוא מבטא לא רק רציפות רעיונית אלא גם אישית. אנשי הטרור הלבן מ־1919 היו עוזריו הנאמנים של אייכמן. ב־1944. השרים אנדרה לאסלו ובאקי לאסלו הם מחקצינים הלבנים מסנדין וידיהם מגואלות בדם זרועות ארגוואני. אחרים מבחורי הטרור הלבן עומדים בראש המשטרה הצבא. הם התפארו בפני אייכמן ביוחסם האנטישמי ובנסיגתם בחיסול יהודים. את מדיניותיהם הפראיות הסדיסטיות היה מרסן אהב הסדר הגרמני. בעדותו בחקירה המשטרתית אומר אייכמן: "אני לא הצטרפתי ליוזם כלום בהונגריה. ידידי אנדרה לאסלו היה בעל תיומנה. הוא היה גם בעל נסיון בטיפול בבעיות היהודים".¹¹⁰

ב־1945, לאחר המפלה, התיסטוריה כאילו חוותה על עצמה: קבוצת גולים באה ממזקבה ובעקבות נצחונות הצבא האדום — מקימה משטר קומוניסטי בהונגריה. בקבוצה המנהיגה של 15 יש 12 יהודים ובראשם ראקושי מטיאש. שוב ממלאים היהודים תפקידים מרכזיים באירגון. מינהל, כלכלה, תרבות. ב־1956 נעשה נסיון של מהפכה ועולים גם כוחות אנטישמיים הסבורים כי הגיעה שעתם, אף פעם לא כך היה. המרידה דוכאה.

בשעת המרידה שוב עולים אלמנטים פאשיסטים ואנטישמיים שחיו במחתרת מסיים מלחמת העולם השנייה וציפו לשעת כושר. התעמולה האנטישמית מתחדשת ועולה מן המחתרת. שוב מציגים את היהודאריקומונה כאשמה למפלה במלחמה (מלחמת העולם השנייה) ולהלאמת הקרקע ולצימצום זכויות הכנסיה הקתולית. אך הפעם זמנם לא עלה בידם. המרידה — דוכאה. פושעים אחדים שהיו מבוקשים בשל פשעיהם מ־1919 ומ־1944, ביניהם פרונציה קיש מיהאי, ראש הפורעים ההתליינים של הטרור הלבן, במשפטם גוללו לראשונה בפני ערכאות משפטיים נתונים מספריים על קורבנות הטרור הלבן: ללא משפט נרצחו כ־5000 איש. למחנות עונשין ובית־סהר נשלחו 70.000 אנשים. מתוכם נפטרו מאות בכלאם. לאטיגראציה יצאו קרוב ל־100.000 — רובם יהודים.

במרדית 1956 עליית החוגים הימניים היתה תופעה שולית בלבד. עיקר היוזמה היתה בידי קומוניסטים אנטי־סטאליניסטים שרצו בקומוניזם הומאני ובעצמאות מדינית להונגריה. בתנועה זו שוב השתתפו יהודים רבים. בעיקר אינטלקטואלים, סופרים מחוג סטטי. מבין מייסדי המפלגה הקומוניסטית החדשה שבראשה עמד נאג' אימרה, היה גם לוקאץ' ג'ורג', הפילוסוף הירודע וסאטני וולטאן, שהיו פעילים בשעתם עוד בקומונה. שניהם יהודים, הם היו חברים בממשלת נאג'. הם נאסרו והוגלו יחד איתו לרומניה בנובמבר 1956. שנה וחצי מאוחר יותר, כשהעולם שטע בהדהמה על הוצאתו להורג של נאג' וכמה מנהיגים אחרים, התברר שלוקאץ' וסאטני שוחררו והוחזרו לבודאפסט. מאוחר יותר גם נתקבלו בחזרה למפלגה ובחנינות יובל לזכר הקומונה הרענק להם — למוחיקנים האחרונים — את הצטיינות "הדגל האדום" על חלקם בהקמת הרפובליקה המרעצתית ההונגרית הראשונה.

במשטרו של קאדדי יוצאים מהעמדות המרכזיות של הפעילות המדינית־מפלגתית העסקנים היהודים. שוב אין למשטר הקומוניסטי אופי יהודי. בפוליסביוור ההונגרי נשאר יהודי אחד, Szirmai Istvan, אך ההתבוללות נמשכת ובשטחי תרבות שונים מצטיינים היהודים והם רואים עצמם כחלק של העם והתרבות ההונגרית.

בסיכום:

(1) מבחינת התפתחותה של יהדות הונגריה הייתה הקומונה שיא של השתלבות בעם ההונגרי ושיא של עמדות כוח שתפסה היהדות. בשל כשלון הקומונה עלתה תריאקציה והאנטישמיות והן מצאו בחלקם של היהודים בקומונה עילה לפעולות נקם נגדם. אולם האנטישמיות לא נולדה בעקבות הקומונה.

(2) מבחינת התנועה המהפכנית השפיעה השתתפותם המכרעת של היהודים בקומונה במובן השלילי, הגבירה את תלישותם ונתנה עילה בידי אויבי המהפכה להרחיק ממנה שכבות עממיות שונות.

(3) מנקודת ראות ציונית לא הפסיקו הקומונה והוצאותיה את תהליך ההתבוללות ולא השפיעו על גיבוש התודעה היהודית לאומית. הקומונה וספיחיה תרמו יותר להתפוררות פנימית מאשר לליכוד יהודי פנימי. מנהיגי הרשמיים, המתבוללים שבין יהודי הונגריה, שללו כל קשר ליהודים שהיה להם חלק במשטר המרעצתי. תוך הרגשות אשם ניסו להפגין את הפאטוריוניות ההונגרית שלהם ושללו את הסולידאריות הלאומית היהודית אחר כשלון הקומונה. יהדות הונגריה הפכה ימנית יותר ולאומית פחות. דחיית היהדות ע"י הגזרים לא יצרה ערכים חיוביים בתוך היהדות ההונגרית אשר ציפתה לשובה של תקופת הזוהר הליברלית ולהמשך המאדאריזאציה.

(4) השתלבות כמה גורמים קבעה את משקלם הבלתי־רגיל של היהודים במהפכה ההונגרית: (א) עמדתם של היהודים לפני המלחמה, בכלכלה, בחברה, בתרבות ההונגרית — השפעתם הגדולה במעמד הבורגני; (ב) התפררויות המשטר הישן והמסגרות הפוליטיות החברתיות בעקבות המפלה במלחמה שאיפשרה עליית כוחות חדשים; (ג) חלקם הבולט של היהודים בתנועה המערבית, תרואיקאלית והסוציאליסטית — ששימשו ליהודים מסגרות נוחות להמשך התבוללותם; (ד) חוסר מסורת ומנהיגות מגובשת במפלגה הקומוניסטית שאיפשרה עלייה מהירה למצטרפים קומוניסטוראליים; (ה) השפעות המהפכה הרוסית על שבויי מלחמה יהודיים; (ו) כושר ההסתגלות של היהודים למשטר החדש וכוננותם לשרתו, כתוצאה של תכונות אופי שהתפתחו באינטליגנציה היהודית (הישגיות, תחרות, שאפתנות וכו').

כמובן, בהצטלבותם של גורמים אלה ובהסתברותם ישנה חד־פעמיות ייחודית. אך ה־שלטון היהודי בהונגריה לא היה תעלול של ההיסטוריה. בהרכב שונה ובעוצמה שונה פעלו גורמים אלה גם בארצות אחרות. גוון מיוחד להם, וגם בהונגריה גופא בזמנים אחרים.

בתולדותיהם בנולה מצטות ההודטנויות שניתנו ליהודים להיות מעצבי גורלות ולהשפיע על ההיסטוריה של העמים בתוכם חיו. במהפכות הונגריה ובמידת מה גם במהפכות בארצות אחרות במזרח אירופה, בשלהי מלחמת העולם הראשונה, קרה הדבר. מציאות ההפתחותם הפכה אותם למכשיר מתאים בידי כוחות היסטוריים שהביאו את התמורה, אך במידה שרצו לכפות את רצונם על המציאות נכשלו. המשטרים שלא יכלו לקום בלי התפקיד המנהיג שהיהודים מילאו בהם, שוב לא היו זקוקים ליהודים עם התבצרותם. אופיים הלאומי גבר. בסטרוקטורה הפנימית שלהם שוב לא היה צורך בגורם חוסס וזיל שניתן למלא בה כל חסר. היהודים כפונקציה חברתית, נעשו מיותרים. הם

ניסחנו וניפלטו אם את, כשך הסער, עם התבצרות המחפכה, וכמו כן בשעת שקיעתה, חוזרים היתורים להיות יהודים — מיעוט לאומי מיוחד שאינו משתלב השתלבות מלאה בעם הרוב שאינו יכול לממש זכויות מיעוט כפי שמממשים אותם מיעוטים סריסוריאליים.

מקורות — ביבליוגרפיה

(המשך מהמאמר הראשון)

58. ימבור, יוסף: מבחר כתבים, חלאביב, על המשמר, ע' 53—56, על בלה קת.
59. Jászi op. cit. 127 old.
60. Garami — Scheidemann: Garbai — Haase.
61. Garami op. cit. 88 old.
62. A Magyar Tanácsköztársaság 1919. Harminc év. Bpest. Szikra. 1949. Album. 69 old.
63. Garami op. cit. 115 old.
64. Bizony, Ladislaus: 133 Tage ungarischer Bolschewismus. Leipzig. Waldheim. 1920. pag.34.
65. A magyar tanácsköztársaság röplapjai. Bpest. Szabo Ervin. kiado. 1959. — 128 old.
- אסף כרזים שפורסמו בימי הקומונה ההונגרית, צילומים על נייר אורינואלי או תיאור החוכן הנצורה.
66. Bizony op. cit. 84 old.
67. Jászi op. cit. 128.
68. Jászi op. cit. 116 old.
69. Schönfeld Jozsef: Harc a zsidóságért. Összegyűjtött írások. 1907 — 1927 Bpest. — 40. old.
70. Garami op. cit. 123, 129 old. נכתב אחר נפילת הקומונה.
71. Friss István: A Magyar Tanácsköztársaság gazdasági politikája. Társadalmi Szemle. 1959. március. 9 old.
72. Böhm op. cit. 301 old.
73. "hosszuha ju jinglik".
74. Jászi op. cit. 130 old.
75. Tharaud op. cit. 212 old.
76. Röplapjai op. cit. 216 old.
77. Röplapjai 59 old.
78. Képesalbum op. cit. "Vesztett kutya korszál az utcán!".
79. Röplapjai op. cit. 234 old. "Testvérek ne halgassatok a bujtatokra!".
80. Schönfeld op. cit. 50 old.
81. Röplapjai. op. cit. 192 old.
82. Röplapjai. op. cit. 197 old.
83. Bizony. op. cit. 72 old.
84. Stern Samu: A zsidó Kérdés Magyarországon Bpest. OMIKE.
85. Weisz Gábor: A pécsi izraelita Hitközség monografiája. Pécs 1929. 39 old.
86. Gervai Sándor: Anyiregyházi zsidóság élete. Jeruzsálem 1963.
87. Kemény József: Vázlatok a győri zsidóság életéből. Győr. 1932.
88. Röplapjai. op. cit. 92 old.
89. Röplapjai. op. cit. 103 old.

תִּיחֻדִים בַּסְהַפְכֻת הוֹנְגְרִיָה 1918/1919 (ב)

90. Képesalbum. op. cit. 274 old.
91. Böhm. op. cit. 304 old.
92. Itéljetek. op. cit. 51 old.
93. דִּיר יְהוּדָה מְרִמָּה. עֲמֻנָאֵל לֵף. הַאֲנִיקְלוֹסוּדִיָה הַעֲבֹרִית. כֶּרֶךְ כִּיא ע' 1906
94. Immanuel Löw: Fauna u. Mineralein der Juden. Vorwort u. Anmerkungen: Al. Schreiber. 1969. Olms. Hildsheim.
95. Pater Zdravec titkos naplója. 1967. Kossuth kiado. Bpest. Bevezető: Borsányi György. 240. old.
96. op. cit. 241 old.
97. Kelemen, dr. Béla: Adatok a szegedi kormány és a szegedi ellenforradalom történetéhez. Lásd — Képesalbum.
98. Csonka Raza: A klerikális reakció győzelméért. 1952. Szikra. Bpest. 10 — 12 old.
99. Halmi Jozsef: Fekete Könyv Kecskemétről. 1920. Bécs.
100. Antal Gábor: Ordások. 1958. Kossuth kiadó. Bpest. 23 old.
101. Vass Zoltán: Horthy levelek és dokumentumok. "Látohatár" 1969 Március. Bpest. 319 old.
102. A cenzura árnyékában. Szerk: Markovits Györgyi és Tobiás Aron. 1966. Magvető kiadó. Bpest. 7 old.
103. op. cit. 19 old.
104. op. cit. 29 old.
105. Gábor Andor: Az én hazám. 1922. Bécs. 14. old.
106. Garami Ernő: Forrongó Magyarország. Emlékezések és Tanulságok. Német ford. 1923. Pegasus. Leipzig. 179 old.
107. Marton, dr. Lajos: Dokumentumok a magyarországi fehér terror elleni harc történetéhez. Halmi Jozsef emlékkönyv.
108. Borcsa, vitéz kolozsvári Mihály: A zsidó kérdés magyarországi irodalma. 1941. Stadium. Bpest.
109. A cenzura árnyékában. op. cit. 163 old.
110. Police d'Israel. Quartier General 6-ème Bureaux: Adolf Eichman. pag. 922 — 923.
111. Sinko Ervin: Optimisták. Történelmi regény 1918-19-ből. Ujvidék. Testvériség. 1958.
112. Moor Zoltán: Álom és valóság. Bécs. 1921.
113. Biro Lajos: A zsidók útja. Bécs. Pegasus. 1923.

The Union emphasized the differences between German Jews and other Jews; pointed out the Jewish contribution to German nationalism through the dissemination of the Yiddish language, etc., propagated whole-hearted assimilation, viewed not as "a loss of identity", but as "cultural integration".

6. **Dr. Chaim Shamir** (Tel-Aviv University) presents a chapter of his paper: "Methodes and Activities of Antisemitic Societies and Institutions in the West".

It appears that the majority of these institutions in France and England maintained a regular contact with the diplomatic staff of the Nazi propaganda machine in their respective countries, thus becoming part of the Nazi apparatus.

Dr. Shamir introduces us to a gallery of personalities and organisations, describes their activities and connections in detail, and — assisted by clippings from documents — provides evidence of their actions and methods of indoctrination.

The above is part of a Ph.D. thesis about the "Jews in the Tird Reich and Public opinion in Western Europe, 1933—1939".

7. **Shlomo Yitzchaky** continues his study of Jeshish contributions to revolutions in Hungary. The appendix includes notes and conclusions concerning Fascist-Hungarian exiles in various countries.

8. **Dr. Marek Dvorzecky** presents additional parts of his paper dealing with the extermination of the Baltic Jews. The current issue includes a chapter about the Talin Camp.

9. **Books** — **Mr. Samuel Krakovsky** (formerly at the Jewish Historical Institute in Warsaw, now in "Yad Vashem" Institute in Israel) gives a detailed review of a book by Iranek Osmecki concerning Jewish-Polish relations during the war.

The author, a specialist in Polish military history, attempts to falsify facts in order to prove that the Poles had made efforts to rescue Jews and assist them in their struggle against Nazi occupation.

Mr. K. not only contradicts Osmacky's various allegations, but proves their opposite by means of a wealth of documents and relevant publications.

10. **Shlomo Markus**, librarian at Givat Chaviva, presents a bibliography of Hebrew publications, original and translated, dealing with the subjects of Fascism and Nazism. Notes are attached to the bibliographical items.